

Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1

Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta

Laura Arola
Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto

Oikeusministeriö, Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Publication distribution**Institutional Repository
for the Government
of Finland Valto**

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Publication sale**Online bookstore
of the Finnish
Government**

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

© 2021 tekijät ja oikeusministeriö

ISBN pdf 978-952-259-840-0

ISSN pdf 2490-0990

Taitto Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1		Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t	Laura Arola		
Kieli	suomi	Sivumäärä	77
Tiivistelmä	<p>Saamebarometri 2020 selvittää saamenkielisten kokemuksia saamenkielisistä palveluista, kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kielellisestä ilmapiiristä. Tutkimuskyselyyn vastaa jiksi valittiin ne täysi-ikäiset henkilöt (1430), joiden äidinkieleksi väestökisteritietoihin on merkitty saamen kieli. Tutkimuskyselyyn vastasi viidesosa (291), joista 64 % oli saamelaiden kotiseutualueelta ja 36 % kotiseutualueen ulkopuolelta.</p> <p>Saamenkieliset palvelut ja niistä tiedottaminen koettiin puutteellisiksi. Yleisesti ottaen palveluiden saatavuutta ei pidetä hyvänä, ja kotiseutualueen kunnissakin vain 7 % pitää palveluiden saatavuutta hyvänä. Lähes puolet pitää tilannetta heikkona. Tärkeimmiksi saamenkielisiksi palveluiksi koetaan terveyspalvelut. Seuraava tulevat sivistys- ja sosiaalipalvelut sekä poliisi. Parhaiten palveluita on saatavilla ja niistä tiedotetaan Utsjoen kunnassa. Inarin- ja koltansaameksi palveluita on vähän saatavilla.</p> <p>Kielelliset oikeudet koetaan tärkeiksi, mutta käytännössä merkittävä osa vastaajista ei pyri saamaan saamenkielisiä palveluita. Tähän ovat syynä ongelmat palveluiden saatavuudessa ja toimivuudessa, palveluista tiedottamisesta ja koetussa kieli-ilmapiirissä. Kokemus yleisestä kieli-ilmapiiristä oli vaihteleva. Kotiseutualueella kolmannes kokee suomen- ja saamenkielisten suhteet kunnassaan vähintään hyväksi ja lähes puolet vaihteleviksi. Puolet kotiseutualueella ja kolmannes muualla Suomessa ei ole kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää vähintäänkin yksittäisiä kertoja puhuessaan saamea.</p>		
Asiasanat	saamenkieliset, saamelaiset, saamen kielilaki, kielelliset oikeudet, saamenkieliset palvelut, saamen kielet Suomessa, saamelaiden kotiseutualue, kaupunkisaamelaiset		
ISBN PDF	978-952-259-840-0	ISSN PDF	2490-0990
Asianumero	VN/6256/2019		
Julkaisun osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0		

Samebarometer 2020

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:1	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	
Författare	Laura Arola	
Språk	Sidantal	finska 77
Referat	<p>Samebarometern 2020 beskriver de samiskspråkigas erfarenheter av tjänster på samiska, tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna samt av det språkliga klimatet. Till svarspersoner valdes de myndiga personer (1 430) vars modersmål enligt befolkningsregistret är samiska. Enkäten besvarades av en femtedel av de utvalda personerna (291), av vilka 64 procent bor i samernas hembygdsområde och 36 procent utanför hembygdsområdet.</p> <p>Svarspersonerna upplevde att möjligheterna att få tjänster på samiska och informationen om tjänsterna var bristande. De ansåg att tillgången till tjänster är dålig. Enligt enkäten är hälsovårdstjänsterna de viktigaste tjänsterna på samiska. Därefter kommer bildnings- och socialtjänsterna och polisen. Tillgången till och informationen om tjänsterna är bäst i Utsjoki kommun.</p> <p>På enare- och skolt samiska finns det få tjänster att tillgå. Svarspersonerna upplever de språkliga rättigheterna som viktiga, men i praktiken försöker bara en liten del av dem få tjänster på samiska. Orsaken till detta är problemen med tillgången till tjänster och tjänsternas funktionalitet, informationen om tjänsterna och det upplevda språkklimatet. Erfarenheterna av det allmänna språkklimatet var varierande. I hembygdsområdet upplever en tredjedel att förhållandet mellan de finskspråkiga och de samiskspråkiga i kommunen är minst bra och nästan hälften att förhållandet är varierande. Hälften av svarspersonerna som bor i hembygdsområdet och en tredjedel av dem som bor på andra håll i Finland har inte upplevt diskriminering, fördomar eller trakasserier åtminstone några enskilda gånger när de talat samiska.</p>	
Nyckelord	samiska språklagen, tjänster på samiska, de samiska språken i Finland, samernas hembygdsområde, stadssamer, samer, samiskspråkiga, samiska språket, språkliga rättigheter	
ISBN PDF	978-952-259-840-0	ISSN PDF 2490-0990
Ärendenr.	VN/6256/2019	
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0	

Sámebaromehter 2020

Vuoigatvuođaministeriija publikašuvnnat, Čilgehusat ja rávvagat 2021:		Temá	Čilgehusat ja rávvagat
Almustahti	Vuoigatvuođaministeriija		
Dahkkit	Laura Arola		
Giella	Suomagiella	Siidomearri	77
Čoahkkáigeassu	<p>Sámebaromehter 2020 čielggada sámegielađiid vásáhusaid sámegielađat bálvalusain, gielalaš vuoigatvuođaid ollašuvvamis ja gielalaš dovdduin. Vástideaddjin válljejuvvoje dat olbmot (1430) dievas agis, geaid eatnigiellan álbmotregistardieđuide lea merkejuvvon sámegiella. Dutkanjearahallamii vástide viđadas (291), geain 64 % ledje sápmelaččaid ruovttuguovllus ja 36 % ruovttuguovllu olggobealde.</p> <p>Sámegielađat bálvalusat ja dain dieđiheapmi vásihuvvoje váilevažžan. Bálvalusaid oažžašuvvan ii adnojuvvo buorrin. Deháleamos sámegielađat bálvalussan muosáhuvvojit dearvvašvuođa bálvalusat. Čuovvovažžan bohtet čuvgehus- ja sosiálabálvalusat sihke boles. Buoremusat bálvalusat leat oažžunsajis ja dain dieđihuvvo Ohcejoga giellađas. Anáraš- ja nuortalašgiellii bálvalusat leat unnán oažžunsajis.</p> <p>Gielalaš vuoigatvuođat adnojuvvojit dehálašžan, muhto geavadis fuopmášahti oassi vástideddjiin eai vikka oažžut sámegielađat bálvalusaid. Sivvan dása leat buncaraggát oažžašuvvamis ja doaibmamis, bálvalusain dieđiheamis ja vásihuvvon gielladovdduin. Vásáhus almmolaš gielladovdduin lea molsašuddi. Ruovttuguovllus goalmmás muosáha suoma- ja sámegielađiid gaskavuodaid unnimusat buorrin ja measta bealli molsašuddin. Bealli ruovttuguovllus ja goalmmás eará sajes Suomas eai leat muosáhan vealaheami, ovdagáttuid dahje heađušteami go leat hállan unnimusat ovttaskas gerddiid sámegiela.</p>		
Áššesánit	sámi giellaláhka, sámegielađat bálvalusat, sámegielađat Suomas, sápmelaččaid ruovttuguovlu, gávpotsápmelaččat, sápmelaččat, sámegielađat, sámegiella, gielalaš vuoigatvuođat		
ISBN PDF	978-952-259-840-0	ISSN PDF	2490-0990
Diára/fidnonum- mir	VN/6256/2019		
URN-čujuhus	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0		

Sámi Barometer 2020

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2021:1	Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland	
Authors	Laura Arola	
Language	Finnish	Pages 77
Abstract	<p>The Sámi Barometer 2020 examines Sámi speakers' experiences of services provided in the Sámi languages, the realisation of linguistic rights, and the linguistic climate in Finland. The survey was conducted among adults whose mother tongue is Sámi according to the Population Information System (1,430). One fifth of the people in the target group (291) responded to the survey, of whom 64 per cent live in the Sámi homeland and 36 per cent in other parts of Finland.</p> <p>Respondents considered that services available in Sámi and the provision of information about them are inadequate. The availability of services is not considered good. Health services are deemed the most important services that should be available in the Sámi languages. The next important ones are education, social services and the police. Services and information about them are best available in the municipality of Utsjoki. There are few services available in the Inari Sámi and Skolt Sámi languages.</p> <p>While respondents think that linguistic rights are important, a significant share of them do not, in practice, seek out services in the Sámi languages. This is due to problems with the availability and functioning of the services, the provision of information about the services, and the perceived linguistic climate. The way respondents experience the overall linguistic climate varies a lot. In the Sámi homeland, one in three respondents think that the relations between Finnish and Sámi speakers in their municipality are at least good, while almost half of respondents think that the relations are variable. Half of respondents living in the homeland and one third of respondents living in other parts of Finland have not experienced discrimination, prejudice or harassment when speaking Sámi at least in individual cases.</p>	
Keywords	Sámi Language Act, services in Sámi, Sámi languages in Finland, Sámi homeland, Sámi people, City Sámi, Sámi speakers, Sámi languages, linguistic rights	
ISBN PDF	978-952-259-840-0	ISSN PDF 2490-0990
Reference no.	VN/6256/2019	
URN address	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0	

Sisältö

1	Johdanto	8
1.1	Taustaa	9
1.1.1	Saamen kielet.....	9
1.1.2	Saamenkieliset tilastoissa	10
1.1.3	Saamelaisten kielelliset oikeudet.....	13
1.1.4	Aiemmat selvitykset ja tutkimukset.....	15
1.1.5	Saamenkieliset palvelut.....	18
1.2	Tutkimuksen tekotapa ja aineisto	23
1.2.1	Ohjausryhmä	23
1.2.2	Kohderyhmä	24
1.2.3	Aineistonkeruu ja kyselylomake	25
1.2.4	Aineiston käsittely.....	28
2	Tulokset	29
2.1	Aineisto	29
2.2	Vastaajien taustatiedot.....	32
2.3	Vastaajien kielitaito ja kielten käyttö.....	34
2.3.1	Kielitaito.....	35
2.3.2	Kielten käyttö.....	38
2.4	Kielelliset oikeudet	42
2.5	Palveluiden saatavuus	44
2.5.1	Kuntien saamenkieliset palvelut	45
2.5.2	Valtiolliset saamenkieliset palvelut	52
2.6	Saamenkielisten palveluiden kehittämistarpeet	55
2.6.1	Kielellisiin oikeuksiin vaikuttaminen.....	59
2.6.2	Kielellinen ilmapiiri	61
3	Yhteenveto	66
4	Lopuksi	70
	Lähteet	75

1 Johdanto

Saamebarometri 2020 on tutkimus saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Tutkimus toteutettiin oikeusministeriön ja Oulun yliopiston Giellagas-instituutin yhteishankkeena. Tutkimuksen toteuttajana toimi Laura Arola (Utsjoki). Hankkeen vastuullinen johtaja oli Giellagas-instituutin johtaja Anni-Siiri Länsman.

Oikeusministeriön tehtävänä on seurata kielilain täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä antaa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä. Eduskunnalle annetaan vaalikausittain hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta (kielikertomus). Oikeusministeriö valmistelee kielikertomuksen. Kielikertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä. Kertomuksessa tarkastellaan muun muassa kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista sekä maan kielisuhteiden kehitystä.

Olenainen osa kielikertomusta on kansalaisten kokemus kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kansalaisten kokemuksista on kerätty aineistoa kielibarometrin avulla. Kielibarometri otettiin käyttöön ruotsin kielen osalta vuonna 2004. Saamebarometri tehtiin ensimmäistä kertaa vuonna 2016 (Pasanen 2016). Tuolloin tarkasteltiin, miten saamenkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat saamelaisten kotiseutualueella. Vuoden 2020 saamebarometrissä ovat mukana myös kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamenkieliset. Vuonna 2020 tehdään myös ensimmäistä kertaa viittomakielibarometri. Barometrien aineistoja tullaan käyttämään kielellisten oikeuksien seurantaindikaattoreissa sekä yleisessä kielipolitiikkaan liittyvässä valmistelutyössä.

Tässä raportissa esitellään saamenkielisiä palveluita ja saamenkielisten kokemaa kieli-ilmapiiriä koskeneen aineistonkeruun tulokset. Luvussa 1 esitellään saamenkielisten kielelliset oikeudet sekä aiheesta aiemmin tehdyt tutkimukset ja selvitykset. Luvussa 2 esitellään tämän tutkimuksen tekoprosessi ja aineisto sekä käydään läpi keskeiset tulokset, luvussa on 3 on tulosten yhteenveto ja analyysi ja luvussa 4 suosituksia, joita tämän tutkimuksen pohjalta annetaan saamelaisten kielellisten oikeuksien parantamiseksi.

1.1 Taustaa

Tässä luvussa kerrotaan yleistietoa saamenkielisistä ja heidän lukumääristään, esitellään saamelaisten kielelliset oikeudet lainsäädännössä ja luodaan katsaus aiemmin aiheesta tehtyyn tutkimukseen sekä saamenkielisten palvelujen nykytilanteeseen.

1.1.1 Saamen kielet

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea.

Inarinsaamea on perinteisesti puhuttu vain nykyisen Suomen alueella, Inarijärven ympäristössä. Inarinsaamen puhujia arvioidaan olevan noin 450 (Olthuis & al. 2013: 23–30; Olthuis & Trosterud 2015). 1900-luvun jälkipuoliskolla inarinsaamelaisessa yhteisössä tapahtui nopeaa kielenvaihtoa suomeen, ja 1980-luvulla vaikutti siltä, että kieli tulisi katoamaan. 1990-luvulla kieliyhteisössä kuitenkin alkoi määrätietoinen kielinelvytystyö, ja inarinsaamea on saatu vaikeasta lähtötilanteesta huolimatta hyvin menestyksekkäästi elvytettyä muun muassa järjestötoiminnan, kielipesätoiminnan ja työikäisväestölle suunnattujen kielikoulutusten kautta (ks. esim. Pasanen 2015; Olthuis, Kivelä & Skutnabb-Kangas 2013). Viime vuosikymmenten menestyksekkästä elvytystyöstä huolimatta inarinsaamen tilanne on edelleen hauras, ja kieli on uhanalainen.

Koltansaamen puhuma-alue Suomessa sijaitsee Inarin kunnan itäosissa, jonne suurin osa Petsamosta evakoiduista koltista asutettiin jatkosodan päättyttyä. Suomessa koltansaamen puhujia arvioidaan yleensä olevan noin 300, mutta pessimistisimmän arvion mukaan vain noin 150 (Feist 2015: 22). Koltansaamelaisten alue jatkuu Venäjän ja Norjan puolelle, mutta nykyisin koltansaamen puhujia on Venäjällä korkeintaan parikymmentä ja Norjassa ilmeisesti ei lainkaan. Suomessakin koltansaamen kielitalanne on jatkuvasti heikentynyt uudelleenasettamisesta alkaen. Kuten inarinsaamenkin tapauksessa, kielen välittyminen uusille sukupolville kodeissa on välillä käytännössä kokonaan katkennut, ja kieli on siksi erittäin uhanalainen. Elvytystyöllä on viime aikoina kuitenkin saatu kielenvaihdon etenemistä hieman käännettyä, ja tällä hetkellä on taas lapsia, jotka omaksuvat koltansaamea kielipesissä ja kotona.

Pohjoissaame on puhujamäärältään muita saamen kieliä suurempi. Kielen asema on myös geopoliittisesti poikkeuksellinen, sillä puhujayhteisö jakautuu kolmeen valtioon. Suomessa pohjoissaamen perinteistä puhuma-aluetta ovat Utsjoen ja Enontekiön kunnat, Inarin kunnan itä- ja pohjoisosat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosa. Yleensä puhujia arvioidaan Suomessa olevan noin 2000, mutta tämä luku näyttää toistuneen lähteestä toiseen jo pitkän aikaa, eikä ole aivan selvää mihin se alun perin

perustuu. Joka tapauksessa suurin osa pohjoissaamen kieliyhteisöstä sijaitsee Norjan puolella, jossa on arviolta 15000 puhujaa, ja Ruotsissakin puhujia arvioidaan olevan noin 5000. Pohjoissaame on muita saamen kieliä vahvemmassa asemastaan huolimatta myös uhanalainen kieli, sillä sen välittyminen seuraaville sukupolville on heikentynyt suuressa osassa puhuma-alueitaan ja paikoitellen katkennut kokonaankin. Kielen elvyttämiseksi on tehty monialaista työtä ainakin 1980-luvulta lähtien, ja monin paikoin kielen asemaa on saatu vahvistettua ja edennyttä kielenvaihtoa käännettyä.

Suomessa puhutut saamen kielet ovat melko läheistä sukua toisilleen. Inarin- ja pohjoissaamen puhujat voivat usein melko vähäisellä harjaantumisella oppia ymmärtämään toisiaan kohtalaisesti, mutta koltansaamen etäisyys näihin kieliin on suurempi. Myös inarin- ja pohjoissaamen keskinäiseen ymmärrettävyyteen vaikuttaa puhujien murteiden etäisyys toisistaan, ja esimerkiksi Ruotsista tai Norjasta kotoisin oleva pohjoissaamen puhuja ei välttämättä ymmärtäisi inarinsaamea.

On syytä huomata, että eri saamen kielten puhujamäärät perustuvat arvioihin, eikä tarkkoja tietoja ole saatavilla. Lisäksi 'kielen puhujan' käsite on uhanalaisten kielten tapauksessa jo sinänsä monitulkintainen, koska tällaisiin kieliyhteisöihin kuuluu sekä kielitaidoltaan ja kielenkäyttövalinnoiltaan hyvin monenlaisia ihmisiä. Lähes kaikki saamen kielten puhujat ovat kaksi- tai monikielisiä, ja hallitsevat myös asuinmaansa kansalliskielen joko äidinkielenä tai ainakin lähes äidinkielen omaisesti; varsinkin nuorempien ikäpolvien keskuudessa yhä harvemmillä saame on vahvempi kieli. Toisaalta revitalisaation myötä puhujayhteisöissä on paljon kielen aikuisena tai vaikkapa kielikylvyn kautta omaksuneita käyttäjiä. 'Saamenkielisen' määrittelyn ja arvioinnin problematiikasta ks. esim. Pasanen (2015: 40–42, 73–76, 163–170).

1.1.2 Saamenkieliset tilastoissa

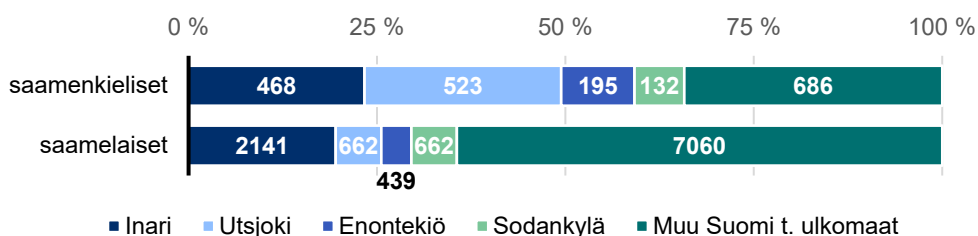
Suomessa saamelaisuus määritellään saamelaiskäräjäläisissä (Laki saamelaiskäräjistä 974/1995). Saamelaisella tarkoitetaan laissa henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen:

- että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai
- että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; tai
- että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.

Vuoden 2019 Saamelaiskäräjien vaalien aikaan tehtyjen tilastojen mukaan saamelais-ten lukumäärä Suomessa oli 10759 (Saamelaiskäräjät 2019). Heistä saamelaisten kotiseutualueella asui 3406, kotiseutualueen ulkopuolella Suomessa 6681 ja ulkomailla 672. Kotiseutualueella siis asui vain alle kolmannes (31,7 %) Suomen saamelaisista; alueen ulkopuolella asuvan saamelaisväestön määrä on kasvanut voimakkaasti 1960–1970-luvuilta lähtien (Heikkilä & al. 2019: 16).

Vuonna 2019 saamen kieli oli merkitty 2004 henkilön äidinkieleksi väestötietojärjestelmään, mikä vastaa 18,6 %:a Suomen saamelaisista. Saamenkielisiksi merkityt eivät jakaudu lainkaan tasaisesti saamelaisväestön keskuuteen. Asuinkuntien jakaumat poikkeavat ratkaisevasti toisistaan, kun verrataan keskenään äidinkieleltään saamenkielistä väestöä (väestötietojärjestelmän tietojen mukaan) ja saamelaista väestöä (Saamelaiskäräjien 2019 mukaan). Kuten Kaaviosta 1 käy ilmi, saamelaisten kotiseutualueen kunnissa¹ asuu saamenkielisistä jopa noin kaksi kolmasosaa, mutta koko saamelaisväestöstä vain noin yksi kolmasosa.

Kaavio 1. Saamenkielisen väestön sekä saamelaisen väestön jakautuminen asuinkunnittain v. 2019.

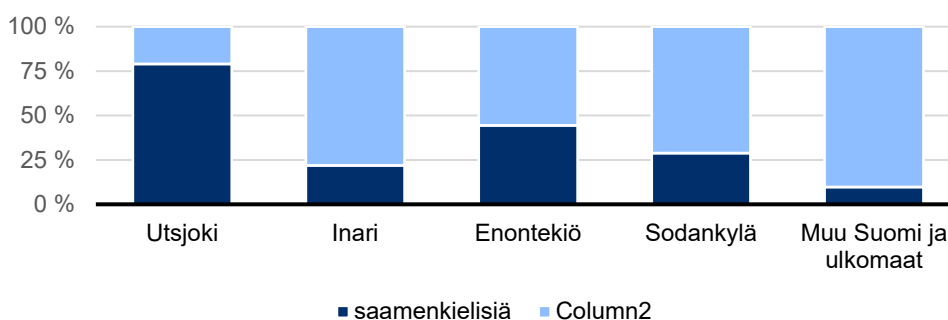

Saamenkielinen väestö on siis vahvasti keskittynyt saamelaisten kotiseutualueelle, vaikka sama ei koske saamelaista väestöä kokonaisuudessaan. On odotuksenmukaista, että kotiseutualueen ulkopuolella kieli ei siirry seuraaville sukupolville samalla tavalla kuin kotiseutualueella, sillä kotiseutualueen ulkopuolella kieli saa huomattavasti vähemmän tukea ympäröivästä kieliyhteisöstä, varhaiskasvatuksesta ja kouluopetuksesta. Toisaalta myös saamelaisalueen kuntien välillä on huomattavia eroja

¹ Saamelaisten kotiseutualue kattaa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat kokonaisuudessaan sekä Sodankylän kunnan pohjoisosassa sijaitsevan Lapin paliskunnan alueen. Tilastokeskuksen julkaisemissa väestörakennetta koskevissa tietokannoissa ei erotella Lapin paliskunnan alueen ja Sodankylän kunnan muiden osien asukkaita koskevia tilastotietoja, joten tässä yhteydessä voidaan tarkastella vain tilannetta saamelaisten kotiseutualueen kunnissa (koko Sodankylän kunta mukaan lukien).

sen suhteen, kuinka suuri osa kunnassa asuvista saamelaisista on merkitty äidinkieltään saamenkielisiksi. Etenkin Utsjoen kunnassa osuus on huomattavan korkea. Kaikkialla kotiseutualueen kunnissa saamenkielisten osuus saamelaisväestöstä on paljon suurempi kuin alueen ulkopuolella asuvan saamelaisväestön keskuudessa (ks. Kaavio 2).

Kaavio 2. Väestötietojärjestelmään äidinkieltään saamenkielisiksi merkittyjen osuus saamelaisväestöstä v. 2019.²

On syytä huomata, että väestötietojärjestelmän äidinkieli-merkinnät eivät anna oikeaa kuvaa saamenkielisen väestön määrästä. Suurin osa niistä, joiden äidinkieli on kirjattu saame, ovat epäilemättä myös todellisuudessa saamenkielisiä henkilöitä. Toiseen suuntaan vastaavaa päätelmä ei kuitenkaan voida tehdä: vaikka saamelaisen henkilön äidinkieli on kirjattu suomi, hän saattaa silti osata saamea sujuvasti tai olla jopa saamen äidinkielen puhuja. Tähän on useita syitä. Huomattava osa saamenkielisistä on kaksiaidinkielisiä, mutta väestötietojärjestelmään on mahdollista kirjata vain yksi äidinkieli, vaikka mahdollisuutta usean kielen merkitsemiseen onkin selvitetty (Oikeusministeriö 2020). Osa saamenkielisistä ei tunne mahdollisuutta kirjata saame äidinkieli väestötietoihin tai ei pidä asiaa merkityksellisenä. Tiedot eivät myöskään ole eri sukupolvien välillä verrannollisia, sillä saamen kieltä on alettu laajemmin merkitä äidinkieli väestötietojärjestelmään vasta vuodesta 1992 alkaen saamen kielilain voimaantulon myötä (Pasanen 2016: 12). Etenkin vanhemman saamelaisväestön keskuudessa on tavallista, että äidinkieli on väestötietojärjestel-

² Kaavio 2 perustuu tilastokeskuksen ja Saamelaiskäräjien (2019) julkaisemiin tietoihin Suomen saamelaisten lukumäärästä alueittain. Kaavio sisältää hiukan yksinkertaistavan oletuksen, jonka mukaan kaikki väestötietojärjestelmään äidinkieltään saamenkielisiksi merkityt henkilöt olisivat myös henkilöitä, jotka Saamelaiskäräjien (2019) tilastoinnissa katsotaan saamelaisiksi. Aivan jokaisen henkilön tapauksessa tämä ei luultavasti pidä paikkaansa, mutta poikkeukset lienevät kuitenkin sen verran harvinaisia, että niillä on vain vähän, jos lainkaan tilastollista merkitystä.

mään kirjattu suomi henkilön tosiasiallisesta kielitaustasta riippumatta. Saamenkielisen väestön määrä on siis todennäköisesti suurempi kuin väestötiedoista ilmenevä 2004 henkeä. Toinen ongelma on, että ennen vuotta 2013 eri saamen kieliä ei ole eroteltu väestötietojärjestelmässä, eikä tietojen nojalla siksi voida käytännössä lainkaan arvioida eri saamen kielten puhujamääriä. Tästä syystä myös useimmista tämän selvityksen otantaan kuuluneista henkilöistä ei ole voitu tietää, onko kyseessä äidinkieltään pohjois-, inarin- vai koltansaamenkielinen henkilö.

1.1.3 Saamelaisten kielelliset oikeudet

Saamelaisten kielelliset oikeudet juontuvat perustuslaista (17.3 §), jonka mukaan saamelaisilla on oikeus kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämiseen. Oikeudet on turvattu alemmalla lainsäädännöllä, josta tärkeimmät ovat saamen kielilaki 1086/2003, perusopetuslaki 628/1998, varhaiskasvatuslaki 540/2018, saamelaiskäräjälaki 1995/974, laki Yleisradion toiminnasta 1380/1993 ja lait potilaan asemasta 785/1992 sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Saamelaisten kielelliset oikeudet vahvistettiin erikseen Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1992 (Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/1991). Vuoden 2004 alussa astui voimaan uusi kattavampi saamen kielilaki. Sen mukaan saamelaisella on oikeus asioida valtion ja kunnan viranomaisten kanssa saamen kielellä saamelaisten kotiseutualueella sekä erikseen nimettyjen toimijoiden kanssa koko maassa. Saamen kielilaki turvaa nimenomaan saamelaisten kielelliset oikeudet, ja saamelaisella tarkoitetaan niitä henkilöitä, jotka määritellään yllä siteeratussa saamelaiskäräjistä annetussa laissa. Lain 7 § vahvistaa saamelaiselle oikeuden ilmoittaa saame äidinkielenä väestötietojärjestelmään. Saamen kielilaki turvaa kielelliset oikeudet koko Suomessa ja lisäksi tietyt kielelliset oikeudet saamelaisten kotiseutualueella. (Saamen kielilaki 1086/2003.) Kotiseutualue on määritelty saamelaiskäräjälaissa, ja siihen kuuluvat Utsjoen, Enontekiön ja Inarin kunnat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosa eli Lapin paliskunnan alue. Saamelaisten kielelliset oikeudet ovat selvästi laajemmat saamelaisten kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella.

Kielilaki velvoittaa viranomaisia huolehtimaan, että palveluiden toteuttamiseksi on riittävästi saamenkielisiä työntekijöitä. Jos saamenkielisiä työntekijäitä ei ole, viranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta saamen ja suomen kielen välillä. Lain tarkoituksena on, että ”saamelaisten kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota”. Saamen kielilain 3 §:ssä todetaan lain koskevan ”inarin, koltansaamen tai pohjoissaamen kieltä käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen”. (Saamen kielilaki 1086/2003.) Kielilain toteutumista on myös seurattava, jotta voidaan suunnitella saamenkielisiä palveluja pitkäjänteisesti, esimerkiksi

ryhtymällä hyvissä ajoin tarpeellisiin rekrytointiprosesseihin. Yhdenvertaisuuslain mukainen syrjintäkielto koskee myös palveluita. Viranomaisten on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014).

Varhaiskasvatustalaki velvoittaa kuntia järjestämään lasten päivähoitoa saamen kielellä: ”Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen tai ruotsin kielellä tai saamen kielilain (1086/2003) 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettulla saamen kielellä” (540/2018). Perusopetuslain mukaan taas ”Saamelaisien kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä” (Perusopetuslaki 628/1998). On syytä panna merkille, että varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa on paljon muutakin toimintaa kuin itse päivähoito ja opetus, ja kielilaki koskee myös tätä muuta toimintaa silloin, kun saamenkielinen on tekemisissä viranomaisen kanssa.

Yleisradiolain 7 § puolestaan velvoittaa Yleisradio Oy:tä tarjoamaan palveluita saamen kielellä (Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993). Äidinkielen huomioiminen on laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) sekä laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Vammaispalvelulain mukaisesti asiakkaalla on oikeus saada tarvitessaan tulkkausta äidinkielellään.

Saamelaisalueen ulkopuolella kielelliset oikeudet koskevat pääosin lapsia, joilla on oikeus äidinkieliseen päivähoitoon ja koulussa kahden viikotunnin verran oman äidinkielen täydentävään opetukseen. Tämän lisäksi kielilaki turvaa oikeuden asioida tiettyjen valtakunnallisten viranomaisten kanssa saameksi. Saamelaisien kotiseutualueen ulkopuoliset kunnat eivät voi saada valtion tukea saamenkieliseen opetukseen, kuten saamelaisien kotiseutualueen kunnat. Ne eivät myöskään saa saamenkielisen väestön perusteella korotettua valtiontukea eivätkä voi hakea saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseen tarkoitettua erillistä määrärahaa tai varhaiskasvatuksen järjestämiseen erillistä lisäosaa. Saamelaisien kulttuuri- ja kielipesätoimintaan myönnetään rahoitusta koko maahan.

Saamelaisien kielelliset oikeudet on määritelty eri laeissa eri tavoin. Saamen kielilaissa määritellyt kielelliset oikeudet koskevat kaikkia saamelaiskäräjälain tarkoittamia saamelaisia. Saamen kielilain mukaiset kielelliset oikeudet eivät ole sidoksissa väestötietojärjestelmään merkittyyn äidinkieleen (Näkkäläjärvä 2007:14). Varhaiskasvatustalassa kuitenkin oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen on sidottu lapsen äidinkieleen ja perusopetuslaissa saamen kielen osaamiseen. Saamelaiskäräjien mukaan (Saamelaiskäräjät 2013) tässä tarkoitetaan nimenomaan lapsen juridista äidinkieltä, ja sosiaali- ja terveysministeriön saamelaiskäräjille vuonna 2011 antaman lausunnon mukaan juridiseksi äidinkieleksi katsotaan väestötietoihin ilmoitettu äidinkieli (Lehtola

& Ruotsala 2017)³. Kuitenkin varhaiskasvatuslain yksityiskohtaisissa perusteluissa tarkennetaan, että käytännössä lapsen oikeudesta saada varhaiskasvatusta äidinkielellään päättävät lapsen vanhemmat tai muut huoltajat. Myös apulaisoikeusasiamies on todennut, että vaikka väestötietojärjestelmään äidinkieleksi merkitty tieto antaa vahvan viitteen henkilön äidinkielestä, ei tietoa voida yksinään pitää ratkaisevana harjoittaessa oikeutta saamenkieliseen varhaiskasvatukseen ja sen järjestämistapaan.⁴

Jokaisella viranomaisella on velvollisuus valvoa saamelaisten kielioikeuksien toteutumista omassa toiminnassa. Tämän lisäksi saamen kielilain toteutumista seuraavat saamelaiskäräjät ja oikeusministeriö. Saamelaiskäräjät julkaisee vaalikausittain kertomuksen saamen kielilain toteutumisesta. Saamelaiskäräjät antoi ensimmäisen saamen kielilakia koskevan kertomuksensa vuonna 2008. Viimeisin kertomus on vaalikaudelta 2016–2019.

Saamen kielilaki edellyttää saamen kielen taidon osoittamista kielitodistuksella. Ongelmallista on, että kielitutkinnon voi suorittaa vain pohjoissaamen kielessä. Tästä huomautti Näkkäläjärvi jo vuonna 2007, mutta tilanne on edelleenkin sama:

Inarinsaamessa ja koltansaamessa ei voi suorittaa yleistä kielitutkintoa. Kielitutkinto on suunnitteilla, mutta sen vaatimasta sekä kirjallisesta että suullisesta tutkintomateriaalista on pulaa samoin kuin tutkinnon arvioijista. Ongelmana suhteessa saamen kielilakiin on se, että saamen kielilaki edellyttää kielitaidon osoittamista kielitodistuksella, mikä on mahdotonta vähemmistösaamenkielillä ja asettaa niiden puhujat epäedulliseen asemaan työnhakutilanteessa. (Näkkäläjärvi 2007:25.)

Koltansaamen ja inarinsaamen kielellä voidaan kuitenkin suorittaa saamen kieli äidinkielenä tai vieraana kielenä ylioppilaskokeena ja näistä kielistä on myös mahdollista suorittaa opintoja yliopistossa.

1.1.4 Aiemmat selvitykset ja tutkimukset

Saamenkielisistä palveluista ja saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta on saatavilla runsaasti tietoa.

---

⁴ HE 40/2018 vp
EAO 18.12.2013, dnro 410/4/12, koskien saamenkielistä varhaiskasvatusta

Saamen kielilain (1086/2003) 29 §:n mukaisesti Saamen kielen toimisto yhdessä Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston kanssa antaa vaalikausittain Saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisien kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä. Valtioneuvoston asetuksen saamen kielilain täytäntöönpanosta (12.2.2004/108) 4 §:n mukaan saamen kielilakikertomus liitetään Saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 7 §:ssä tarkoitettuun Saamelaiskäräjien kertomukseen valtioneuvostolle. Saamen kielilakikertomus annettiin ensimmäisen kerran 2008, ja sen pohjana oli mittava selvitys *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006* (Näkkäläjärvä 2007).

Selvityksessä kohderyhmänä olivat ensimmäisen kielilain piiriin kuuluneet kuntien ja valtion viranomaiset sekä saamelaisorganisaatiot ja -yhdistykset (Näkkäläjärvä 2007: 12–13). Tutkimuksessa tuli ilmi vakavia puutteita kielilain toteutumisessa. Saamenkielisten työntekijöiden määrä oli sekä kunnallisella että valtiollisella sektorilla riittämätön, tulkkaukspalveluiden järjestämisessä oli monissa paikoissa kohtuuttomia viiveitä, kielilaki tunnettiin heikosti ja siitä tiedotettiin vähän. Kaikkein heikoimmin toteutuivat inarin- ja koltansaamen puhujien kielelliset oikeudet.

Saamelaiskäräjien (2017) raportin *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2012–2015* mukaan saamen kielilain toteutuminen ei ollut juurikaan parantunut edelliseen tarkastelujaksoon nähden kymmenen vuotta aikaisemmin. Kielilain tuntemus on palveluntarjoajien keskuudessa edelleen heikkoa. Kyselyyn vastanneet kuntien, valtion ja julkishallinnon vastaajat pitivät kielilain toteuttamista monella tavoin haasteellisena. Uusin kielikertomus on kaudelta 2016–2019 (Saamelaiskäräjät 2020).

Merkittävin vertailukohta Saamebarometri 2020:lle on neljä vuotta aiemmin toteutettu Saamebarometri 2016 (Pasanen 2016), jossa tutkittiin saamen kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta. Tarkastelun painopiste oli sosiaali- ja terveyspalveluissa. Selvityksessä tarkasteltiin, miten eri-ikäiset ja saamelaisalueen eri kunnissa asuvat saamenkieliset kokivat omakielisten palveluiden merkityksen ja saatavuuden. Menetelmänä oli haastatella puhelimitse kahdeksaakymmentä 20–80-vuotiasta henkilöä, joiden äidinkieleksi oli väestötietojärjestelmään kirjattu saamen kieli. Tämänkin selvityksen tulokset osoittivat, että saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat melko heikosti. Paras tilanne oli pohjoissaamenkielisillä Utsjoen kunnassa, heikoin taas Sodankylän kuntalaisilla sekä inarin- ja koltansaamen puhujilla. Kokonaisuudessaan vain pieni osa vastaajista oli saanut sosiaali- ja terveyspalveluita jollain saamen kielellä. Erityisen ongelmallisina vastaajat näkivät saamenkielisille vanhuk- sille ja lapsille suunnattujen palveluiden puuttumisen. Toisaalta niihin saamenkielisiin palveluihin, joita oli saatavilla, oltiin tyytyväisiä. Tutkimuksen mukaan palveluiden saatavuus oli vastaajien mielestä kuitenkin jonkin verran parantunut tutkimusta edeltävänä vuosina. Suurin osa vastaajista piti oikeutta saamenkielisiin palveluihin tärkeänä.

Saamenkielisten palveluiden tilaa on selvitetty myös vuonna 2017, kun sosiaali- ja terveysministeriö tilasi Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksiköltä saamelaislapsille, -nuorille ja -perheille tarjolla olevien palveluiden nykytilan kartoituksen (Lehtola & Ruotsala 2017). Raportissa esitellään palvelutarjonnan vahvuuksia ja kehittämistarpeita sekä annetaan suosituksia palveluvajeiden täyttämiseksi. Tarkastelun kohteena olivat saamelaisten kotiseutualueen saamenkielisiä palveluita tuottavat tahot ja saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella Rovaniemen, Oulun, Tampereen, Jyväskylän ja pääkaupunkiseudun palvelut. Raportin aineistona ovat aiemmat selvitykset sekä palveluiden tuottajille tehdyt sähköpostikyselyt.

Useimmat asiaan liittyvät selvitykset koskevat ensi sijassa tai pelkästään saamelaisten kotiseutualueita, mutta tutkimushankkeessa *SÁRA – Saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus* (Heikkilä & al. 2019) tutkittiin Suomessa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten hyvinvointia ja arjessa pärjäämistä sekä sosiaalista osallisuutta. Tulosten mukaan saamen kielten asema on heikko saamelaisalueen ulkopuolella. Saamenkieliset palvelut ovat vähäisiä, ja ne rajoittuvat lähinnä pohjoissaamenkielisiin varhaiskasvatuspalveluihin ja kielipesätoimintaan; muiden alojen palveluita sekä palveluita inarin- ja koltansaameksi on saatavilla tuskin lainkaan. Edes lainsäädännön turvaamat kielelliset oikeudet eivät useinkaan toteudu saamelaisalueen ulkopuolella, varsinkaan pienemmillä paikkakunnilla. Koska yhteiskunnallinen tuki on hyvin vähäistä ja kielelliset oikeudet toteutuvat heikosti, saamen kielen ylläpitäminen saamelaisalueen ulkopuolella on kiinni yksittäisten ihmisten ja perheiden valinnoista ja ratkaisuista. (Ks. myös Lehtola & Ruotsala 2017; Arola 2014).

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisryhmä työskentelee 2020–2021 saamenkielisten varhaiskasvatus- ja opetuspalveluiden kehittämiseksi. Osana työskentelyä on tehty raportti saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen henkilöstötilanteesta ja koulutustarpeista (Arola 2020). Raportin mukaan pula saamenkielisestä henkilöstöstä on keskeinen ongelma saamenkielisten varhaiskasvatus- ja opetuspalveluiden toteuttamisessa ja kehittämisessä, ja konkreettisen opetuksen ja varhaiskasvatuksen lisäksi se vaikeuttaa myös muiden palveluiden (esim. oppilashuollon palveluiden) tarjoamista saamenkielisille lapsille ja nuorille. Kehittämisryhmässä selvitetään myös toimenpiteitä saamelaisten sosiaali- ja terveysalan henkilöstön saatavuuden turvaamiseksi.

Niin ikään säännöllistä kielioikeuksien valvontaa tekee Euroopan neuvoston yhteydessä toimiva asiantuntijakomitea, joka valvoo alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan (kieliperuskirja) täytäntöönpanoa jäsenmaissa. Myös Suomi on allekirjoittanut peruskirjan ja on velvollinen raportoimaan kielten tilanteesta. Viimeisimmässä asiantuntijakomitean suosituksessa (Ministerikomitea 2018) todetaan, että saamen kielten osalta edistystä on tapahtunut oppimateriaalien kehittämisessä ja kielipesien toiminnassa. Kuitenkin edelleen saamen kielten käyttämisessä

on ongelmia erityisesti terveydenhuollossa ja sosiaalipalveluissa. Asiantuntijakomitea myös suosittaa, että saamenkielistä opetusta tulisi laajentaa myös kotiseutualueen ulkopuolelle, missä yli 60 % saamelaisista asuu.

Yhteenvedon voidaan todeta, että saamenkielisten palveluiden tilannetta ja saamelaisien kielellisiä oikeuksia on selvitetty kattavasti ja pitkällä aikavälillä. Selvitysten tulokset ovat kauttaaltaan yhteneväisiä ja voidaan tiivistää seuraavasti:

- Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat heikosti.
- Suurin syy kielellisten oikeuksien toteutumattomuudelle on saamenkielisen henkilöstön puute.
- Muita syitä saamenkielisten palveluiden heikolle tasolle ovat viranomaisten tietämättömyys saamen kielilaista, vähäinen tiedottaminen saamenkielisistä palveluista sekä puutteet palveluiden käytettävyydessä.
- Saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa on eroja alueittain ja ryhmittäin: parhaiten toteutuvat pohjoissaamenkielisten oikeudet Utsjoella, heikoiten taas inarin- ja koltansaamenkielisten oikeudet sekä pohjoissaamenkielisten oikeudet Sodankylässä.
- Kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamenkielisten määrä kasvaa, mutta heillä on hyvin vähän kielellisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia käyttää saamenkielisiä palveluita.

1.1.5 Saamenkieliset palvelut

Vaikka yleiskuva saamenkielisten palveluiden tilanteesta on pysynyt samana kielilain alkuvuosilta lähtien, saamenkielisten palveluiden saatavuudessa on tarkastelukaudella tapahtunut myös muutoksia. Kattava selostus saamenkielisten palveluiden tilanteesta on saatavana saamelaiskäräjien kielikertomuksesta (Saamelaiskäräjät 2020) sekä kotiseutualueen osalta saamelaisalueen kuntien yhteistä kielistrategiaa varten tehdystä selvityksestä (Miettunen 2020). Koska kyseessä on pieni kieliyhteisö, on mahdollista kuvata jokaisen kunnan ja valtion hallinnon palveluyksikön mahdollisuus palvella saameksi melko yksityiskohtaisesti jopa henkilötasolla. Uusimmasta kielikertomuksesta selviää, millä kielellä saamen kielilain velvoittamisen viranomaisten verkkosivut ovat saatavissa ja miten saamenkielinen palvelu muutoin on järjestetty. Tässä käsiteltävät palvelut koskevat kunnallisia ja valtionhallinnon kielilain alaisia palveluita.

Saamelaisten vammaisten henkilöiden oikeuksiin on kiinnitetty huomioita raportointikauden aikana. Aiheesta on tehty tutkimuksia (Olsen, Heinämäki ja Harkola 2017) ja annettu lausuntoja (Saamelaiskäräjät 2018), ja esimerkiksi THL:n sivuilla on aiheesta artikkeli (Ruotsala 2019). Saamenkielisten vammaisten oikeudet omakielisiin palveluihin toteutuvat erityisen heikosti. 2019 THL:n Vammaispalvelujen käsikirjasta on julkaistu tiivistelmät pohjoissaameksi, inarinsaameksi ja koltansaameksi.

1.1.5.1 Kunnat ja kuntien saamenkieliset palvelut

Saamelaisten kotiseutualueella merkittävin saamenkielisiä palveluita tarjoava taho on kunta. Saamelaisalueen kunnat eroavat toisistaan sekä väkimäärän että saamelaisten ja saamenkielisten osuuden mukaan.

Utsjoki (1215 asukasta) on pohjoissaamen puhuma-alueella ja Suomen ainoa saamelaisemmistöinen kunta. Kunnan asukkaista 54 % prosenttia on saamelaisia ja 43 % väestötietojärjestelmän mukaan saamea äidinkielenään puhuvia. Kunnan verkkosivut ja tiedottaminen toimivat kahdella kielellä. Kunnan kaikissa hallintokunnissa on saamenkielistä henkilöstöä, mutta pulaa kelpoisista saamenkielisistä työntekijöistä on erityisesti sosiaali- ja terveystalveuissa sekä sivistyspalveluissa. Saamebarometri 2016:n mukaan asukkaat kokivat, että saamenkielisiä palveluita saa parhaiten Utsjoella, mutta myös Utsjoella monet keskeiset palvelut ovat vain suomeksi tai tulkin välityksellä (Pasanen 2016: 39). Saamelaisalueen kuntien kielistrategiaselvityksen (Miettunen 2020: 49) kuntalaiskyselyssä Utsjoen palveluista nostettiin esille terveystalveut (erityisesti lääkäri), sivistyspalvelut sekä teknisen toimen ja elinkeinotoimen palvelut. Huolenaiheena Utsjoen kunnassa olivat puuttuvat sosiaali- ja terveystalveut – erityisesti hoidon tarpeen arviointi – sekä sivistystoimen henkilöstötilanne. Utsjoella erityistä on myös Norjan rajan läheisyys, jonka vuoksi joitakin palveluita on mahdollista saada saameksi rajan toiselta puolelta. Utsjoella on saamenkielistä vapaa-ajan toimintaa, kirjastopalveluita sekä nuorisotyötä.

Inarissa (6 922 asukasta) puhutaan kolmea saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. 31 % kunnan asukkaista on saamelaisia, mutta vain 6,7 %:lla on saame merkittynä äidinkieleksi väestörekisteriin. Merkittävä syy tähän on se, että Inarin kunnassa puhutaan inarin- ja koltansaamea, jotka ovat vakavasti uhanalaisia kieliä ja kielen siirtyminen lapsille äidinkielenä on välillä katkennut vuosikymmeniksi. Inarin- ja koltansaamen kielen käyttäjiä on kuitenkin enemmän kuin heitä, joiden äidinkieleksi jompikumpi kielistä on merkitty väestötietojärjestelmään. Palveluiden tarjoaminen kattavasti kaikilla kolmella kielellä on erittäin haastavaa. Kunnan verkkosivut ovat kaikilla kielillä, mutta tiedottaminen eri saamen kielillä vaihtelee. Saamebarometri 2016:n vastaajien mukaan Inarissa saamenkielisiä palveluja oli heikosti saatavilla (Pasanen 2016: 39). Kielistrategiatyön selvityksessä (Miettunen 2020: 32–36) todetaan, että kunnan henkilöstössä on eri saamen kielen taitoisia henkilöitä sekä hallinnossa

että eri palvelusektoreilla. Saamenkielisiä palveluita on erityisesti sosiaali- ja terveysalalla ja sivistyspalveluissa, mutta sosiaali- ja terveyspalveluissa ongelmana on asiakkaiden ja saamentaitoisen henkilöstön kohtaaminen. Vapaa-ajan ja nuorisotoimen palveluissa saamenkielisen palvelun tarjoaminen on haasteellista.

Enontekiöllä (1 849 asukasta) puhuttava saamen kieli on pohjoissaame. Kunnan asukkaista 23,7 % on saamelaisia ja 11 %:lla on saame merkitty äidinkielenä väestötietojärjestelmään. Kunnan verkkosivut ovat suomeksi; saameksi on vain joitakin tiedotusasioita sekä tieto siitä, että saameksi voi asioida sosiaalipalveluissa ja hallinnon palkkasihteerin kanssa sekä tulkin välityksellä. Saamebarometrin 2016 (Pasanen 2016: 39) vastaajien mukaan Enontekiön saamenkieliset palvelut olivat vähäisiä. Enontekiön saamenkieliset palvelut on pääosin sivistyspalveluita.

Sodankylän (8 300 asukasta) kyllistä Vuotso on pohjoissaamenkielistä aluetta. Sodankylän kunnan asukkaista 5,5 % on saamelaisia ja saame on merkitty väestötietojärjestelmään äidinkielenä 1,6 %:lla asukkaista. Lapin Paliskunnan (Vuotso) alueella saamelaisten osuus on suurempi. Kunnan verkkosivut ovat suomeksi; saameksi sivuilla on muutamia tiedotteita. Saamebarometri 2016:n vastaajien mukaan saamenkielisten palveluiden tilanne on kunnassa heikko (Pasanen 2016: 39). Kielistrategiaselvityksen mukaan (Miettunen 2020: 43) Sodankylän kunnassa saamenkieliset palvelut ovat keskittyneet pääasiassa Vuotsoon. Sodankylän kunnan alueella saamenkielisten assimilaatio on ollut pitkällä, mutta viime vuosina kielenelvytys on ollut nopeaa, ja palvelutarpeet Sodankylän kunnan alueella ovat muuttuneet nopeasti. Sodankylän kunnassa on saatavilla joitain pohjoissaamenkielisiä palveluita ikäihmisille ja lapsille, mutta muita palveluita ei juuri ole.

Positiivisena kehityksenä mainittakoon, että saamelaisten kotiseutualueen kunnat ovat alkaneet kehittää saamenkielisiä palveluitaan. Saamelaisalueen kuntien yhteisessä kielistrategiatyössä (Miettunen 2020) laadittiin kuntakohtainen tavoitesuunnitelma, jonka mukaan kunnat kehittävät saamenkielisten palveluiden saatavuutta, kieliainetuntemusta ja saamenkielisistä palveluista tiedottamista. Kielistrategiatyön jalkauttaminen on tällä hetkellä käynnissä kaikissa kunnissa. Kielistrategiatyöhön on kuulunut konkreettisia toimia saamenkielisten palveluiden kohdentamiseksi ja koordinoimiseksi. Näitä ovat muun muassa saamenkielisistä palveluista tiedottaminen, saamenkielisten työntekijöiden kielitaidon merkitseminen näkyviin kunnan verkkosivuilla ja asiakaspalvelussa, tarpeellisten puuttuvien lomakkeiden kartoittaminen ja kääntäminen saameksi, kielikurssitarpeiden kartoittaminen, kieliainetuntemuksen kouluttaminen sekä tulkki- ja kääntäjäresurssien kartoittaminen. Utsjoen ja Enontekiön kunnat ovat alkaneet maksaa merkittävästi korotettua saamenkielisiä, jonka tarkoituksena on turvata saamenkielisten työntekijöiden ja palvelun tarjoajien saatavuus. Inarin ja Sodankylän kunnat käsittelevät asiaa parhaillaan.

Saamelaisia asuu ympäri Suomen. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielisiä kunnan järjestämiä palveluita ovat pääosin saamen kielen opetus ja varhaiskasvatuspalvelut. Saamenkielistä varhaiskasvatusta järjestävät Rovaniemen, Oulun ja Helsingin kaupungit. Vapaan sivistystyön saamen kielen kursseja ovat järjestäneet ainakin Oulun, Rovaniemen, Jyväskylän ja Tornion kansalaisopistot. On huomattava, että esimerkiksi saamen kielen alkeiskurssi ei kuitenkaan vastaa saamenkielisen henkilön tarpeisiin.

Taulukossa on esitetty suurimmat saamelaisalueen ulkopuoliset saamelaiskeskittymät ja saamelaisten ja niiden henkilöiden määrä, joilla on saame merkittynä äidinkieleksi väestörekisteriin vuoden 2019 tietojen mukaan. Luvuista on huomattavissa, että myös saamelaisalueen ulkopuolella on eroa siinä, miten suuri osa saamelaisista on merkinnyt saamen äidinkielekseen.

Taulukko 1. Saamelaiset ja henkilöt, joilla on saame äidinkielenä väestörekisteritiedoissa suurimmissa keskittymissä saamelaisalueen ulkopuolella 2019. Lähde: Tilastokeskus, Heikkilä et al. 2019

	Saamelaiset	Saame äidinkielenä väestötietojärjestelmässä	Väestörekisteriäidinkielisten osuus saamelaisista
Rovaniemi	520	173	33 %
Oulu	352	133	37 %
Helsinki, Espoo, Vantaa	480	104	21 %
Tampere	89	17	19 %
Turku	64	12	18,7 %

Lukujen valossa Oulussa ja Rovaniemellä noin kolmanneksella saamelaisista on väestörekisteriin merkittynä äidinkielenä saame, kun pääkaupunkiseudulla, Tampereella ja Turussa vain noin viidenneksellä. Tässä on otettava huomioon väestörekisteriäidinkielen ongelmat, eli ei voida katsoa, että saamen kielen puhujia todellisuudessa olisi ilmoitettu määrä. Suhdeprosenttia voi silti pitää suuntaa antavina, sillä SÄRA-tutkimuksessa verrattiin saamelaisten määrää henkilön itse ilmoittamaan äidinkieleen, ja tässäkin tapauksessa Oulu ja Rovaniemi nousevat esille selkeästi saamenkielisinä keskittyminä (Heikkilä et al. 2019: 115).

1.1.5.2 Valtionhallinnon saamenkieliset palvelut

Seuraavassa esitetään taulukkomuodossa ne tiedot, jotka ovat saatavilla valtiohallinnon saamenkielisiä palveluista. Tarkastelukauden aika jotkut valtiohallinnon viranomaiset ovat parantaneet saamenkielisiä palveluitaan. Kuitenkin taulukosta on nähtävillä, että monilta viranomaisilta puuttuvat edelleen perusedellytykset saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen, eikä esimerkiksi kaikilla verkkosivuilla ole edes tietoa siitä, miten asiakas voi asioida saameksi. Erityisiä ongelmia ovat aiheuttaneet laajamittainen siirtyminen valtakunnallisiin suomen- ja ruotsinkielisiin palvelunumeroihin sekä verkkoasiointin lisääntyminen ilman, että saamenkielinen verkkoasiointi olisi tehty mahdolliseksi.

Taulukko 2. Valtiollisten palveluiden saatavuus saameksi. Lähde: Saamelaiskäräjät 2020 ja viranomaisten verkkosivut.

Viranomainen	Tieto saameksi asioinnista	Saamenkieliset verkkosivut	Mahdollisuus asioida saameksi
Hätäkeskus	—	Pohjoissaamenkieliset ohjeet hätänumeroon soittamisesta, vaaratiedotteet saameksi.	—
Kansaneläkelaitos	on	Verkkosivuilla tietoja kolmella saamen kielellä, sähköinen asiointi ei mahdollista.	pohjoissaameksi
Lapin pelastuslaitos	—	—	tulkkausmahdollisuus
Lapin ELY-keskus	—	Pysyvät sivut pohjoissaameksi, kolttalainmukaiset asiat koltansaameksi.	tulkkaus, asiakirjakäännökset
Lapin aluehallintovirasto	—	Pysyvät sivut pohjoissaameksi.	tulkkaus, asiakirjakäännökset, yksi saamenkielinen työntekijä
Lapin käräjäoikeus	—	Verkkosivuilla tietoa kaikilla saamen kielillä.	tulkkaus, asiakirjakäännökset,
Lapin maistraatti / Digi- ja väestövirasto	pohjoissaameksi asioinnista	—	kerran viikossa pohjoissaameksi
(Lapin) ulosottovirasto	—	—	mahdollista
Maanmittauslaitos	—	Maanmittauslaitoksen verkkosivut pohjoissaameksi,	?

Viranomainen	Tieto saameksi asioinnista	Saamenkieliset verkkosivut	Mahdollisuus asioida saameksi
		mutta verkkoasiointimahdollisuus on vain suomeksi.	
Mela	on	Pohjoissaameksi ja sisältää on myös inarin- ja koltansaameksi.	mahdollista
Paliskuntain yhdistys	on	Pohjois- ja koltansaameksi	mahdollista
Pohjois-Suomen tulli	—	—	mahdollista
Poliisi	—	Osa sähköisestä asioinnista onnistuu pohjoissaameksi.	Rovaniemellä yksi pohjoissaamenkielinen poliisi
Rajavartiolaitos	—	Pysyvät tekstit ja lomakkeita pohjoissaameksi.	?
TE-palvelut	Saameksi kerrotaan, miten voi asioida suomeksi.	Esite	Utsjoella
Verohallinto	on	Keskeiset lomakkeet pohjoissaameksi, ohjeita muilla saamen kielillä. Oma Veropalvelu suomeksi (kuvalliset täyttöohjeet saameksi).	Ivalossa ja puhelimitse kerran viikossa

1.2 Tutkimuksen tekotapa ja aineisto

Tässä luvussa kerrotaan tutkimusprosessin kulusta, käytetyistä menetelmistä ja kerätystä aineistosta.

1.2.1 Ohjausryhmä

Tutkimusta valmisteltiin edellisen Saamebarometrin (Pasanen 2016) ja käynnissä olleen ruotsin kielibarometrin pohjalta. Kielibarometrityöllä on ohjausryhmä, joka vastaa barometrin toteutumisesta, tutkimustiedon julkaisemisesta sekä tulosten hyödyntämisestä kielellisten oikeuksien ja kielipolitiikan kehittämisessä. Ohjausryhmän tehtävänä oli:

1. päättää barometrien sisältöjä ja metodologiaa koskevista kysymyksistä
2. päättää kysymyspatteristot
3. seurata barometrien valmistumista ja toimia tutkijoiden tukena valmistelussa

Ohjausryhmän tapaamisissa käsiteltiin kunkin barometrin tutkimuskysymyksiä, kohderyhmän saavuttamista sekä aineiston keruuseen ja käsittelyyn liittyviä asioita.

Ohjausryhmän jäsenet olivat:

erityisasiantuntija Vava Lunabba (pj.) 1.8. 2020 alkaen Linda Lindholm	oikeusministeriö
johtava asiantuntija Mikko Aaltonen	oikeusministeriö
erityisasiantuntija Panu Artemjeff	oikeusministeriö
kieliasianneuvos Corinna Tammenmaa	oikeusministeriö
johtaja Kaisa Alanne	Kuurojen liitto
erikoistutkija Pasi Saukkonen	Helsingin kaupunki
tutkimusjohtaja Marianne Pekola-Sjöblom	Suomen kuntaliitto
tutkija Annika Pasanen	Helsingin yliopisto
tutkija Marina Lindell	Åbo Akademi
tutkimusjohtaja Lauri Rapeli	Åbo Akademi
tutkija dosentti Päivi Rainò	Humanistinen ammattikorkeakoulu

1.2.2 Kohderyhmä

Selvityksen tavoitteena on kartoittaa saamenkielisten palveluiden toteutumista ja käyttäjien kokemuksia palveluista mahdollisimman laajasti, ja siksi kohderyhmäksi valittiin kaikki saamenkieliset täysi-ikäiset henkilöt Suomessa. Selvitystyön aineisto kerättiin itsenäisesti täytettävillä kyselylomakkeilla, jotka olivat sekä paperi- että verkkomuodossa.

Perusjoukon otannaksi valittiin kaikki täysi-ikäiset henkilöt, joiden äidinkieleksi on väestötietojärjestelmässä merkitty saame. Tämä on käytännössä ainoa joukko, jonka voi tutkimukseen valita, jos tarkoituksena on saavuttaa mahdollisimman suuri osa saamenkielisistä. Saamelaiskäräjillä on oma vaaliluettelonsa henkilöistä, joilla on äänioikeus Saamelaiskäräjävaaleissa, mutta tämä rekisteri ei vastaisi tarvetta, sillä läheskään kaikki saamelaiset eivät ole saamenkielisiä. SÁRA-tutkimuksessa (Heikkilä et al. 2019: 110–11) perusjoukkoon kuuluneista saamelaisalueen ulkopuolella elävistä saamelaisista saamen kieli oli väestötietojärjestelmään merkittynä äidinkielenä 13 prosentilla. Kyselyyn vastanneista 14 % ilmoitti ainoaksi äidinkielekseen jonkun saamen

kielen, mutta tämän lisäksi 17 % ilmoitti useamman kuin yhden äidinkielen, yleisimmin pohjoissaamen ja suomen. Tämä antaa hieman viitettä siitä, missä määrin saamen kielen äidinkielekseen kokevia on voinut saamelaisalueen ulkopuolella jäädä pois tästä tutkimuksesta, kun on turvautunut vain väestörekisterin äidinkieli-merkintöihin.

Otantaan kuuluvien tavoittamiseksi Digi- ja väestötietovirastolta haettiin lupa tietojen poimintaan väestötietojärjestelmästä. Poimintaan sisällytettiin kaikki poimintahetkellä täysi-ikäiset henkilöt, joiden äidinkieleksi on väestötietojärjestelmään merkitty saamen kieli. Poiminta sisälsi henkilöiden nimi- ja osoitetiedot, kotikunnan sekä väestötietojärjestelmään merkityn äidinkielen. Lisäksi tietoon saatiin otantaan kuuluvien henkilöiden syntymävuosien tilastollinen jakauma, mutta syntymävuodet eivät olleet yhdistettävissä muihin henkilötietoihin.

Saamenkielisten henkilöiden saavuttaminen valitulla menetelmällä on haasteellista. Kuten aiemmin todettiin, väestötietojärjestelmän äidinkieltä koskevissa tiedoissa on puutteita, jotka vaikuttivat tutkimuksen toteutukseen. Valitulla otannalla voitiin saavuttaa vain osa kohderyhmästä, koska osalla saamenkielisistä väestötietojärjestelmään rekisteröity äidinkieli on suomi.

1.2.3 Aineistonkeruu ja kyselylomake

Aineiston keruuta varten laadittiin kyselylomake kahtena versiona: hieman suppeampi kysely saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuville (LIITE 2) sekä hieman laajempi kysely kotiseutualueen kuntien asukkaille (LIITE 1). Kaksi versiota kyselystä tarvittiin, koska merkittävä osa saamelaisten kielellisistä oikeuksista on voimassa vain saamelaisten kotiseutualueella, eivätkä kaikki saamenkielisiä palveluita koskevat kysymykset siksi ole alueen ulkopuolella asuville olennaisia.

Kaikille otantaan sisällyneille henkilöille lähetettiin postitse kyselylomake yhdessä saatekirjeen kanssa. Saatekirjeessä vastaajalle kerrottiin myös URL-osoite (internet-osoite), jossa vastaavan lomakkeen voi käydä täyttämässä sähköisesti. Kirjeessä oli mukana vastauskuori, jolla paperinen vastauslomake voitiin toimittaa Giellagas-instituuttiin Oulun yliopistoon.

Aineistonkeruuta suunniteltaessa arvioitiin, kuinka verkossa vastaaminen tulisi teknisesti toteuttaa. Alkuperäistä tutkimussuunnitelmaa tehtäessä ei verkkolomakkeen käyttöä ollut vielä harkittu, mutta työn edetessä ilmeni, että osalle vastaajista verkossa vastaaminen on mieluisampi vaihtoehto ja voi siksi lisätä vastausten määrää. Verkko-kysely toteutettiin Webropol-ohjelmistolla. Kohderyhmään kuulumattomien vastaajien

välttämiseksi verkkokyselyn URL-osoitetta ei jaettu täysin julkisesti, mutta se tiedotettiin kaikille otantaan kuuluneille henkilöille kyselylomakkeen saatekirjeessä. Epätarkoituksenmukaisten tai harhaanjohtavien vastausten mahdollisuus arvioitiin hyvin pieneksi, vaikka verkkolomakkeeseen periaatteessa pystyi vastaamaan kuka tahansa, jolla oli tiedossaan lomakkeen URL-osoite.

Lomakkeiden ja väestötietojärjestelmän antaman otoksen osoitteiden tulostus ostettiin ulkopuoliselta yritykseltä. Lomakkeet ja vastauskuoret postitettiin Oulun yliopistosta. Tämän tehtävän hoiti tutkimusassistentti Sonja Tanhua. Lomakkeiden postittaminen viivästyi käytännön ongelmien vuoksi ja siksi lomakkeisiin jo merkitty vastauspäivämäärä 8.11.2020 oli osalle vastaajista liian pian kyselyn saapumisen jälkeen. Vastausaikaa jatkettiin 15.11.2020 asti. On huomattava, että vastausaika ei tästä huolimatta ollut kovin pitkä niille vastaajille, joille kuori tuli vasta hyvin lähellä alkuperäisen vastausajan päättymistä tai sen jälkeen. Tällä on voinut olla vaikutusta vastausten määrään.

Tutkimuksen aineiston keruusta tiedotettiin kaksi kertaa Yle Sápmín kautta: tutkimuksesta yleisesti 28.10. 2020 ja vastausajan pidentämisestä 9.11.2020. Lisäksi vastausajan pidentämisestä tiedotettiin Facebookissa kylien ja saamelaisalueen kuntien kansalaiskanavien kautta sekä saamelaisyhdistysten sivujen kautta. Tiedotteessa kerrottiin, että kyselyyn on mahdollista vastata, vaikka ei olisi saanut kyselyä postitse. Muutamia yhteydenottoja tuli tiedotteiden jälkeen ja yhteyttä ottaneille annettiin verkkolomakkeen URL-osoite. Selvitystyön tekijä myös arvioi edellisestä Saamebarometristä (Pasanen 2016: 16) saatujen kokemusten perusteella, että inarin- ja koltansaamenkielisten vastaajien määrä saattaa jäädä otannassa pieneksi. Tämän vuoksi vastauslomakkeita tulostettiin myös kolttien kyläkokouksen tiloihin sekä pyydettiin jakamaan Koltaneuvoston sekä inarinsaamen kielen yhdistyksen *Anarâškielá servin* sähköpostilistalla.

Lomakkeen rakenne ja kielet

Lomake laadittiin Saamebarometri 2016:ssa käytettyjen haastattelukysymysten sekä vuoden 2020 kielibarometrin ruotsinkielisille suunnatun lomakkeen pohjalta. Lomake pyrittiin suunnittelemaan mahdollisimman yhtenäiseksi ruotsinkielisille suunnatun lomakkeen kanssa, jotta aineistot olisivat myös osittain vertailukelpoisia. Täysin samoja kysymyksiä ei kuitenkaan voitu käyttää kieliyhteisöjen ja kielitilanteiden erilaisuuden vuoksi. Erot Saamebarometri 2016:ssa käytettyihin kysymyksiin ovat suurempia, koska aiempi barometri keskittyi terveystalouteen ja sen aineisto kerättiin puhelinhaastatteluiden eikä lomakkeiden avulla.

Numeroituja kysymyksiä oli 36 (saamelaisten kotiseutualueen kuntien vastaajille) tai 34 (muille vastaajille). Numeroitujen kysymysten lisäksi lomakkeessa oli tietyissä kohdin vapaasti täytettäviä kommenttikenttiä, joihin vastaajat voivat vapaasti kirjoittaa omia huomioita. Verkkolomakkeissa oli numeroituja kysymyksiä vastaavasti 46/43; teknisistä syistä eräät paperilomakkeen kysymykset oli täytynyt jakaa kahdeksi kysymykseksi verkkoversiossa, ja vapaasti täytettävät kommenttikentät täytyi verkkolomakkeeseen sisällyttää erillisinä numeroituina kysymyksinä. Verkkolomakkeiden kysymysten sisältö oli sama kuin paperilomakkeessa.

Lomakkeen kysymykset oli temaattisesti jaettu seitsemään osioon:

- perustiedot
- kielitaito
- kielten käyttö
- kielelliset oikeudet
- julkisten palveluiden saatavuus saamen kielellä
- saamenkielisten palveluiden kehittämistarpeet
- kieli-ilmapiiiri vastaajan kunnassa

Kun verrataan aineistoa Saamebarometri 2016 -tutkimukseen, huomataan, että aiempi barometri oli aineistonkeruultaan suppeampi. Vuoden 2016 saamebarometrissä oli 20 kysymystä neljässä osiossa:

- tausta (8 kysymystä)
- kielelliset oikeudet (3 kysymystä)
- julkisten palvelujen saaminen saamen kielellä (5 kysymystä)
- saamenkielisen palvelun kehittämistarpeet (4 kysymystä)

Kuten aiempänä tuli ilmi, eri saamen kielet on väestötietojärjestelmässä eroteltu vasta vuodesta 2013 lähtien. Ylivoimaisella enemmistöllä, 95 %:lla, otannan henkilöistä on väestötietojärjestelmään äidinkieleksi merkitty vain erittelemätön ”saame”. Koska ei ollut mahdollista tietää, millä kolmesta saamen kielestä kysely tulisi kullekin vastaajalle lähettää, päädyttiin seuraavaan ratkaisuun: Utsjoen, Enontekiön sekä Sodankylän asukkaille lähetettiin pohjoisaamenkieliset ja suomenkieliset kyselylomakkeet, mutta Inarin kunnan asukkaille ja muualla Suomessa asuville kyselylomakkeet lähetettiin kaikilla kolmella saamen kielellä sekä suomeksi. Jos henkilön saamen kieli oli väestötietojärjestelmässä eritelty, lomake lähetettiin tietenkin sillä kielellä sekä suomeksi. Utsjoen, Enontekiön ja Sodankylän kunnan asukkaille päätettiin olla lähettämättä inarin- ja koltansaamenkielisiä lomakkeita, koska neljä lomaketta on suuri määrä paperia ja toisaalta oli jo etukäteen tiedossa, että kyseisissä kunnissa asuu vain muutamia yksittäisiä inarin- ja koltansaamenkielisiä henkilöitä. Suomenkielinen

lomake katsottiin tarpeelliseksi lähettää kaikille, koska läheskään kaikki saamenkieliset eivät osaa lukea ja kirjoittaa saamea, eivätkä kaikki kieltä kirjallisesti taitavatkaan ole tottuneet hallintokielen sanastoon saameksi.

1.2.4 Aineiston käsittely

Postivastauksina saapuneet lomakkeet syötettiin samaan Webropol-tietokantaan, jossa sähköisenä annetut vastaukset jo olivat. Tehtävän hoitivat Giellagas-instituutissa tutkimusavustajat. Vastauslomakkeita ja vastaajien osoitetietoja ei yhdistetty, jotta vastaajien anonymiteetti säilyi. Lomakedata arkistoitiin Giellagas-instituutin arkistoon, josta se siirretään yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon. Väestötietojärjestelmästä saatu otanta hävitettiin aineistonkeruun jälkeen.

Kyselyvastauksista koostuvaa sähköistä aineistoa käsiteltiin Webropol-ohjelman työkalujen sekä Microsoft Excel -ohjelman avulla. Aineistoa analysoitiin sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Kvantitatiivisesta käsittelystä on huomattava, että varsinaisia tilastollisia menetelmiä ei käytetty aineiston suppeuden vuoksi. Aineisto kokonaisuudessaan mahdollistaa joidenkin tilastollisten päätelmien tekemisen, mutta jaettuna alaryhmiin, esimerkiksi kuntiin, aineistot ovat liian pieniä tilastolliseen tarkasteluun. Aineiston käsittelyssä aineiston koko on huomioitu ja silloin, kun pohja-aineisto on pieni, esitetään esim. suuntaa antavia likiarvoja tarkkojen prosenttiosuuksien sijasta. On syytä huomata, että vaikka noin 300 kyselyvastauksen aineisto voi tilastollisessa mielessä tuntua pieneltä, suhteessa tutkimuskohteeseen kyseessä on merkittävän suuri data: saamenkieliset Suomessa ovat kokonaisuudessaankin pieni ryhmä, eikä vastaavan kokoista tutkimusaineistoa Suomen saamenkielisistä ole tutkijan tietojen mukaan aiemmin kerätty.

Avoimiin kysymyksiin tulleet vastaukset ja kommenttikenttiin kirjoitetut huomiot on käännetty suomeksi, jos niitä siteerataan tässä raportissa. Vaikka moni seikka olisi puoltanut saamenkielisen alkuperäiskommenttien julkaisua, käännökseen päädyttiin vastaajien anonymiteetin suojaamiseksi. Käännökset on tehnyt tutkija ja inarin- ja koltansaamen tapauksessa tutkija on tarkastanut tulkintansa oikeellisuuden kieliasiantuntijalta. Siteeratuista kommentista ei myöskään kerrota, millä kielellä ne on alun perin kirjoitettu, koska inarin- ja koltansaameksi vastanneiden määrä on hyvin pieni. Pohjoissaamen vastaajia on enemmän, mutta kirjoittajan murrealue ja oikeinkirjoituksen hallinnan taso saattaisivat olla yksilöiviä tietoja.

2 Tulokset

Tässä luvussa esitellään barometrikyselyssä saadut keskeiset tulokset. Esittely on jaettu lomakkeen mukaisesti osioihin perustiedot, kielitaito ja kielten käyttö, kielelliset oikeudet, julkisten palveluiden saatavuus saamen kielellä, saamenkielisten palveluiden kehittämistarpeet ja kieli-ilmapiiri vastaajan kotikunnassa.

2.1 Aineisto

Aineisto koostuu kyselylomakkeeseen joko paperilla tai verkossa vastanneiden vastaajien vastauksista.

Saamelaisten kotiseutualueen kyselyyn vastasi 187 henkilöä ja muun Suomen kyselyyn 104 henkilöä, eli yhteensä kyselyyn vastasi 291 henkilöä. Vastaajista ainakin 95 % (270 vastaajaa) tuli varsinaisesta otannasta. Lisäksi verkkolomakkeeseen vastasi 15 henkilöä, jotka ilmoittivat, etteivät ole vastaanottaneet kirjettä tutkimukseen liittyen, sekä 6 henkilöä, jotka eivät vastanneet kysymykseen kirjeen saapumisesta. Osa näistäkin vastaajista on voinut kuulua otantaan. Lisäksi 17 lomaketta tuli niin myöhään, että ei ollut mahdollista sisällyttää niitä tutkimusaineistoon. Tutkija kuitenkin katsoi nämäkin vastaukset läpi ja havaitsi, että ne eivät poikkea yleisestä linjasta juurikaan.

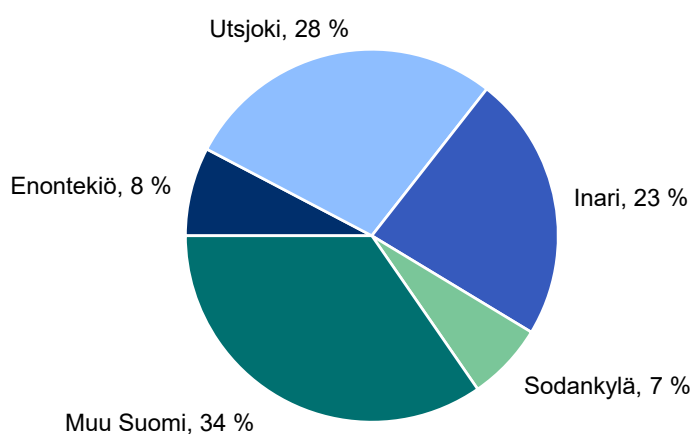
Niistä, joille kysely lähetettiin, vastasi 19 % eli liki viidesosa. Vastausprosentti ei sinänsä ole kovin korkea, mutta vastaa kuitenkin kyselytutkimusten yleistä vastausaktiivisuutta nykyisin. Saamelaisalueen ulkopuolisia tutkineessa SÁRA-hankkeessa lähetettiin kyselylomake kaikille 18 vuotta täyttäneille saamelaisille ko. alueella; vastausprosentti oli 23 % (Heikkilä & al. 2019: 84). Tämän kyselyn hieman alempi vastausprosentti voi liittyä kyselyiden postitukseen ja keruuaikatauluun liittyvillä ongelmilla. Kysely toteutettiin kertakyselynä, eikä vastaamatta jättäneille lähetetty muistutusta. Vastausprosentissa ei ole juurikaan eroa kotiseutualueen ja muun Suomen välillä, eikä kovin suuria eroja myöskään kotiseutualueen eri kuntien välillä, kuten Taulukosta 3 ilmenee.

Taulukko 3. Kyselyn vastausprosentti alueittain sekä kokonaisuudessaan.

Kunta / alue	Henkilöitä otannassa	Kirjeen saaneita vastaajia	Muita vastaajia	Vastausprosentti
Enontekiö	129	23	—	18 %
Inari	330	55	8	17–19 %
Sodankylä	102	13	3	13–16 %
Utsjoki	369	82	2	22–23 %
Kotiseutualue yht.	930	174	13	19–20 %
Muu Suomi	500	97	7	19–21 %
Koko otanta yht.	1430	270	21	19–20 %⁵

Kokonaisvastausprosenttiin voi vaikuttaa se, että osa kirjeistä oli vastaajilla vasta juuri ennen kirjeeseen merkittyä palautuspäivää, eikä tieto jatketusta vastausajasta tavoittanut kaikkia. Molempiin kyselyihin pääosa vastauksista tuli paperisina lomakkeina. Verkkovastausmahdollisuutta käytti 26 vastaajaa molemmissa ryhmissä, eli 25 % muun Suomen vastaajista ja 14 % kotiseutualueen vastaajista.

Kaavio 3. Kyselyyn vastanneiden jakauma alueittain.

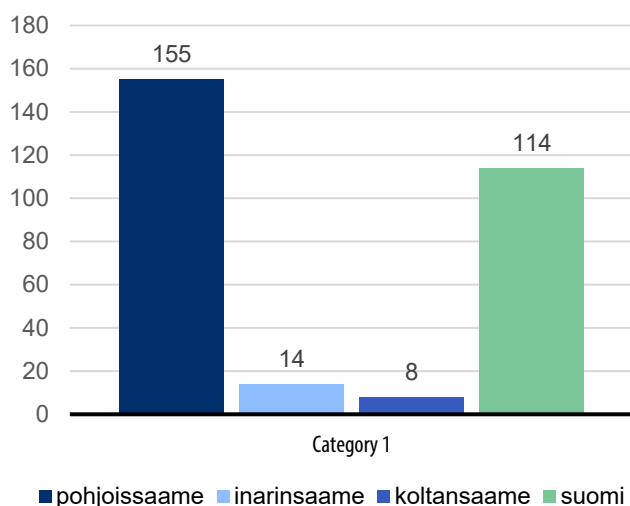
⁵ Hajonta prosenteissa kuvaa sitä, ovatko mukana vain en vastanneet, jotka ovat ilmoittaneet saaneensa lomakkeen (ensimmäinen prosenttiluku) vai kaikki kunnan alueelta vastanneet (toinen prosenttiluku)

Vastausten alueellinen jakautuma aineistossa nähdään Kaaviossa 3. Aineistossa on määrällisesti eniten vastaajia saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelta sekä Utsjoelta. Muun Suomen vastaajista noin puolet on Rovaniemeltä, Oulusta, Helsingistä tai Tampereelta. Suurimmat vastaajaryhmät ovat Rovaniemeltä ja Oulusta, noin viidesosa kummastakin.

On hyvä kysymys, mistä syystä noin 80 % ihmisistä jätti vastaamatta kyselyyn. Syitä voi olla monia. Keskusteluissa tutkijan kanssa syiksi on mainittu muun muassa se, että se ettei itse koe asiaa tärkeäksi, väsymys tutkimuksiin ja lomakkeisiin sekä se, ettei usko tutkimuksen vaikuttavan saamenkielisiin palveluihin.

Lomakkeeseen oli mahdollista vastata neljällä kielellä: suomeksi, pohjoissaameksi, inarinsaameksi ja koltansaameksi. Saameksi vastasi 177 vastaajaa, 61 % vastaajista. Lukua voi pitää korkeana, kun huomioidaan, että saamen kielen kirjallinen taito ei ole etenkin vanhemmissa ikäluokissa itsestänselvyyttä. Tarkemmat tiedot lomakkeen kielivalinnasta ilmenevät Kaaviosta 4.

Kaavio 4. Kyselylomakkeen kielen valinta vastanneiden keskuudessa.

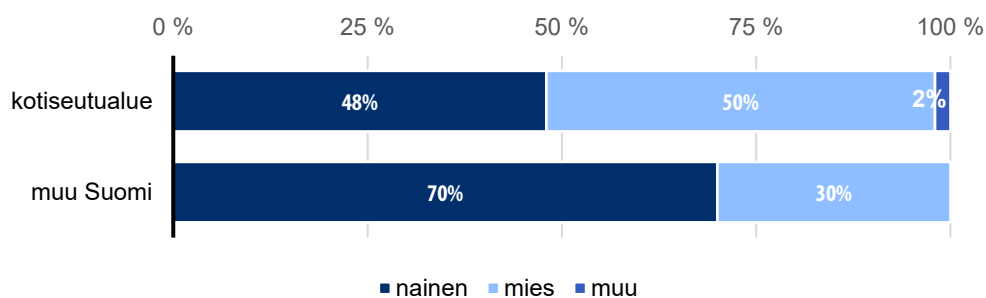
2.2 Vastaajien taustatiedot

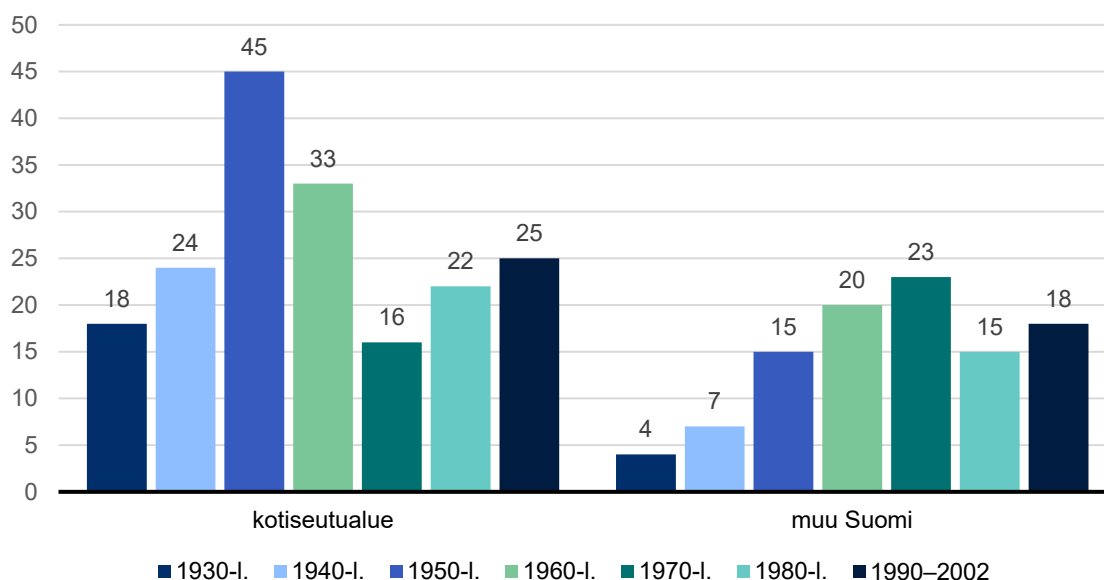
Tässä osiossa käsitellään niitä tietoja, joita saatiin lomakkeen taustatieto-osiesta. Tiedot antavat kuvan siitä, millä tavalla vastaajat edustavat tutkimusjoukkoa ja kohderyhmää.

Ikä- ja sukupuolijakauma

Vastaajien sukupuolijakauma on tasainen kotiseutualueella; muualla Suomessa vastaajista 2/3 on naisia (ks. Kaavio 5). Myös kotiseudun ja muun Suomen vastaajien ikäjakaumat poikkeavat toisistaan: kotiseutualueella iäkkäiden osuus on suurempi ja toisaalta 1970-luvulla syntyneiden osuus pienempi (ks. Kaavio 6).

Kaavio 5. Vastaajien sukupuolijakauma.

Kaavio 6. Vastaajien ikäjakauma syntymävuosikymmenten mukaan.

Vastaajien koulutustaso ja sijoittuminen työelämään

Kotiseutualueen vastaajien koulutustaso on selvästi muuta Suomea alhaisempi: neljäsosa on suorittanut vain perus- tai kansakoulun, kun muualla Suomessa vain 5 % on vailla vähintään toisen asteen tutkintoa. Muualla Suomessa puolella vastaajista on korkeakoulututkinto, kun kotiseutualueella vastaava osuus on noin 30 %. Saamelaisien kotiseutualueella merkittävä elinkeino on luontaistalous (17 %), mitä ei taas kotiseutualueen ulkopuolisilla vastaajilla esiinny. Muualla Suomessa ollaan enemmän palkkatyössä (60 %) kuin kotiseutualueella (41 %).

Väestörekisteriin merkitty äidinkieli

Taulukko 4. Otannan ja vastaajien väestörekisteriin merkityt äidinkielet

Äidinkieli väestötieto- järjestelmässä	Koko otannan jäsenet	Kyselyyn vastanneiden oma käsitys
saame	1354 (95 %)	81 (31 %)
pohjoissaame	41 (3 %)	133 (49 %)

Äidinkieli väestötieto- järjestelmässä	Koko otannan jäsenet	Kyselyyn vastanneiden oma käsitys
inarinsaame	17 (1 %)	13 (5 %)
koltansaame	17(1 %)	10 (4 %)
suomi	—	20 (7 %)
ei tietoa	—	10 (4 %)
yhteensä	1429	270

Niistä vastaajista, joille kyselylomake on lähetetty, koska heillä on väestörekisterissä äidinkielenä saame, 7 % ilmoitti rekisteriin merkityn äidinkielen olevan suomi ja 4 % ei tiennyt, mikä kieli väestörekisterissä on. Otannassa 95 % prosentilla on merkitty äidinkieleksi saame ja vain 5 %:lla saame on eritelty pohjois-, inarin- ja koltansaameksi. Vastaajista 133 eli puolet ilmoitti, että heidän väestörekisteriin merkitty äidinkielenä on pohjoissaame, vaikka koko otannassa näin oli todellisuudessa vain 41 eli 3 %:ssa tapauksista ja kokonaisvastausprosentin mukainen odotusarvo olisi noin 10 vastaajaa, joilla on pohjoissaame äidinkielenä. Ilmoitettujen väestörekisteriin merkittyjen äidinkielten valossa näyttäisi myös siltä, että lähes kaikki (13/17) otoksessa olevat inarinsaamenkieliset olisivat vastanneet kyselyyn, mutta tämä tuskin pitää paikkansa. **On selvää, että merkittävä osa vastaajista ei tiedä, mikä heille on merkitty äidinkieleksi ja osalla tieto on myös virheellinen.** Osa ei tiedä, että heillä on saame äidinkielenä. Merkittävä osa luulee, että äidinkieli on merkitty tarkasti kielikohtaisesti, vaikka merkintänä on vain saame. Tutkija sai myös keruun aikana runsaasti yhteydenottoja, jossa kysyttiin, miksi saamenkielinen henkilö ei ole saanut kyselyä. Lähes kaikissa näissä tapauksissa selitys oli se, että henkilön äidinkieleksi väestörekisteriin on merkitty suomi. Nämä tulokset antavat mielenkiintoista kuvaa siitä, miten ristiriitaista tietoa väestörekisteriin merkitty äidinkieli antaa saamelaisten äidinkielitilanteesta.

2.3 Vastaajien kielitaito ja kielten käyttö

Tässä osiossa pyydettiin vastaajan omaa arviota hänen kielitaidostaan ja siitä, missä hän on saamen kieltä oppinut ja omaksunut. Vastaajilta kysyttiin omaa arviota kielitaidostaan kaikissa kolmessa Suomessa puhutussa saamen kielessä sekä suomen kielessä.

2.3.1 Kielitaito

Vastaajia pyydettiin erikseen arvioimaan a) suullinen taito, b) kirjallinen taito ja c) ymmärtäminen kustakin kielestä⁶. Asteikko oli viisiportainen ja kielitaitoa arvioitiin asteikolla täysin – hyvin – tyydyttävästi – hieman – en lainkaan. Lisäksi lomakkeessa oli vapaasti täytettävä kommenttikenttä kielitaitokysymysten jälkeen.

Kielitaidon itseraportointia ei voida pitää objektiivisena kuvauksena kielitaidosta, sillä sitä ei millään tavalla voida tällaisessa aineistonkeruussa mitata. Kyse onkin vastaajan omasta kokemuksesta kielitaidostaan. Omaan kokemukseen voivat vaikuttaa monet tekijät etenkin silloin, kun kyse on uhanalaisesta kielestä, jonka siirtyminen sukupolvelta on ollut katkolla, kieli on ollut kouluopetuskielenä vasta kohtalaisen vähän aikaa, kielen kirjakieli on nuori ja kielen näkyvyys yhteiskunnassa on ollut vähäistä.

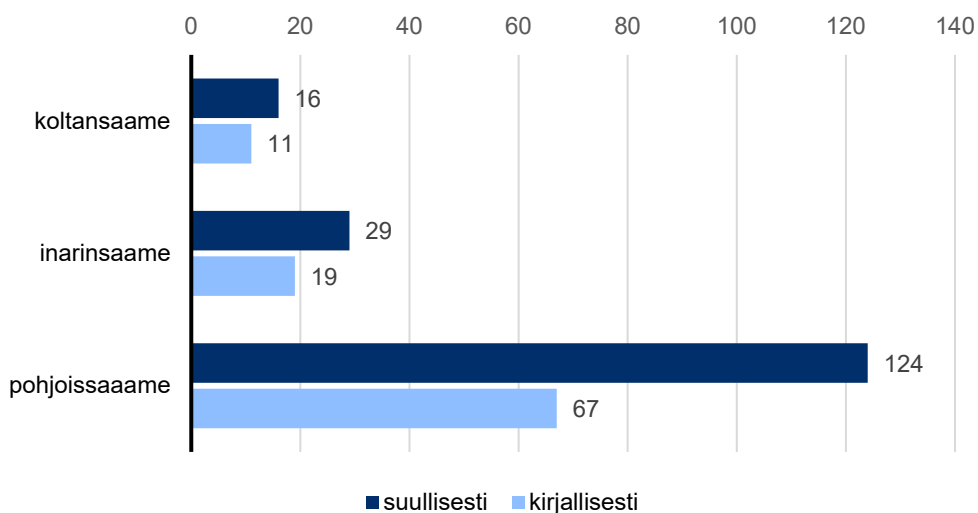
Kielitaito saamen kielissä

Kaaviossa 7 on esitetty ne vastaajat, jotka ovat raportoineet osaavansa kieltä vähintään tyydyttävästi. Tässä raportissa kielen ‘puhujan’ raja on asetettu *tyydyttävään* suulliseen kielitaitoon. Rajan olisi myös voinut asettaa siihen, että vastaaja ilmoittaa osaavansa kieltä vähintäänkin hyvin, mutta tällaisella rajauksella osa kielen puhujista jää väistämättä pois. Pitkän assimilaatiopolitiikan jälkeen saamelaisille on usein heikko kielellinen itsetunto ja he voivat aliarvioida omaa kielitaitoaan, esimerkiksi koska eivät ole oppineet kieltä koulussa. Tutkijalle on myös saamen kielen yhteisöstä useita anekdoottisia kokemuksia, joissa saamen äidinkielen puhuja arvioi kielitaitonsa olevan “huono”. Usein tällä viitataan siihen, että puhuja ei ole saanut koulutusta omassa kielessään lainkaan tai ei tunne hallinnollista ja akateemista uudissanastoa. Puhujan rajaaminen niihin, jotka kokevat puhuvansa kieltä vähintään tyydyttävästi, rajaa sekin väistämättä joitakin kielen puhujia pois, kuten myös heitä, joilla on passiivinen kielitaito tai vahva tunneside kieleen, mutta ei aktiivista kielitaitoa. Muutama vastaaja (alle 10) raportoi, ettei osaa eikä ymmärrä mitään saamen kieltä lainkaan.

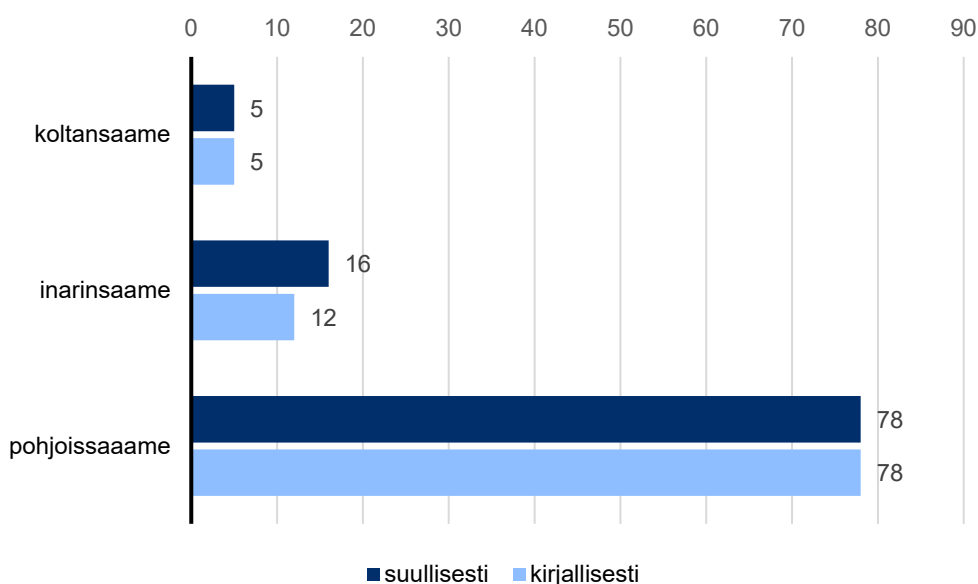
⁶ Pohjoissaamenkielisessä verkkolomakkeessa oli erheellisesti väärä sana ”hyvin” – sanan tilalla, mikä on voinut vaikuttaa osaan tuloksista

Kaavio 7. Vastaajat, jotka ilmoittavat osaavansa saamen kieltä vähintään tyydyttävästi kotiseutualueella.

Suurin osa vastaajista on saamen kielen puhujia. Pohjoissaame on eniten osattu kieli. Kaikissa saamen kielissä suullinen taito on huomattavasti kirjallista taitoa vahvempaa kotiseutualueella. Yli 90 % kotiseutualueen vastaajista raportoi osaavansa jotakin saamen kieltä suullisesti vähintään tyydyttävästi. Kotiseutualueen vastaajista 124 eli kaksi kolmannesta ilmoittaa osaavansa pohjoissaamea suullisesti vähintään tyydyttävästi, mutta vain noin puolet tästä, 67 eli reilu kolmannes, kirjallisesti. Vastaajista 29 eli noin 15 % ilmoittaa osaavansa inarinsaamea suullisesti vähintään tyydyttävästi ja kymmenennesosa kirjallisesti. Koltansaamea raportoi osaavansa vähintään tyydyttävästi 16 vastaajaa, eli alle 10 % vastaajista suullisesti ja 11 vastaajaa kirjallisesti.

Kaavio 8. Vastaajat, jotka ilmoittavat osaavansa saamen kieltä vähintään tyydyttävästi kotiseutualueen ulkopuolella.

Muun Suomen aineistossa vastaajista noin 90 % osaa vähintään yhtä saamen kieltä tyydyttävästi suullisesti. Pohjoissaamea katsoo osaavansa vähintään tyydyttävästi sekä suullisesti että kirjallisesti vajaa 80 henkilöä eli kolme neljästä vastaajista. On huomattava, että suullisessa ja kirjallisessa taidossa ei ole kotiseutualueen ulkopuolella merkittävää eroa. Muualla Suomessa asuvien ikäjakauma, koulutustaso ja vastaajien valikoituminen vaikuttaa tässä asiassa merkittävästi, koska tulos on aivan toisenlainen kuin kotiseutualueella. On myös tulkittavissa, että kotiseutualueen ulkopuolella kyselyyn ovat vastanneet ne, joilla on vahva kielitaito. Vain muutama vastaaja (5) katsoo osaavansa kolttaa tyydyttävästi. Inarinsaamea puhuu vähintään tyydyttävästi 16 vastaajaa ja kirjoittaa 13.

Suomen kielen taito

Vastaajien kokemus omasta suomen kielen taidostaan on pääosin hyvä. Kotiseutualueen vastaajista noin 60 % katsoo osaavansa suomea täysin ja kolmannes hyvin suullisesti. Kirjallisesti suomea katsoo osaavansa täysin alle 50 % ja hyvin kolmannes. 86 % vastaajista ymmärtää suomea vähintäänkin hyvin, 61 % täysin. Muualla Suomessa 88 % katsoo osaavansa suomea täysin ja 99 % vähintäänkin hyvin. Muualla Suomessa suomen kieltä raportoidaan osattavan kirjallisesti täysin 78 % ja hyvin 16 %.

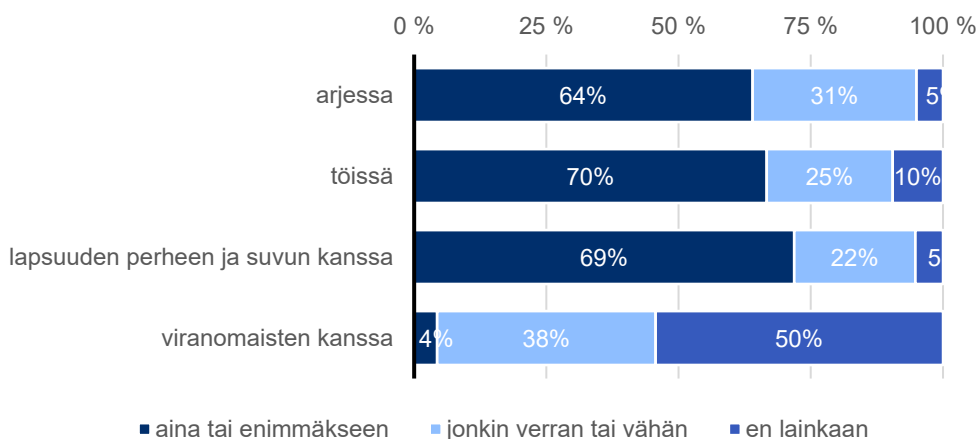
Kun raportoitua kielitaitoa vertaillaan, huomataan, että vastaajien parhaiten osaama kieli on suomi. On kuitenkin huomattava, että tällainen vertailu ei tässä aineistossa ole mielekästä, koska kaikki vastaajat ovat vastanneet kaikkia saamen kieliä koskevaan kielitaitoarvioon, eivätkä vain omaa kieltään koskevaan. Olennaista vastauksissa on, että kotiseutualueella vain noin 60 % katsoo ymmärtävänsä ja osaavansa suomea suullisesti täysin. Jos katsomme esimerkiksi Utsjoen vastauksia, 58 % katsoo ymmärtävänsä pohjoissaamea täysin ja 51 % suomea. Enontekiöllä 70 % vastaajista ymmärtää pohjoissaamea täysin ja 57 % suomea. Vaikka saamenkielisen valtakielien taito ei vaikuta oikeuteen saada saamenkielisiä palveluita, on selvää, että ongelmat saamenkielisten palveluiden järjestämisessä ovat erityisen merkityksellisiä näissä tilanteissa. Erityisesti ikäihmisten sosiaali- ja terveyspalveluissa voi olla tilanteita, joissa suomenkielinen palvelu ja saamenkielinen asiakas eivät kohtaa ja tilanne voi olla jopa potilasturvallisuutta vaarantava. Muualla Suomessa vastaajien koettu suomen kielen taito on huomattavasti korkeampi kuin kotiseutualueella. Tämä liittyy luonnollisesti vastaajien asuinympäristöön, ikärakenteeseen ja koulutustasoon.

2.3.2 Kielten käyttö

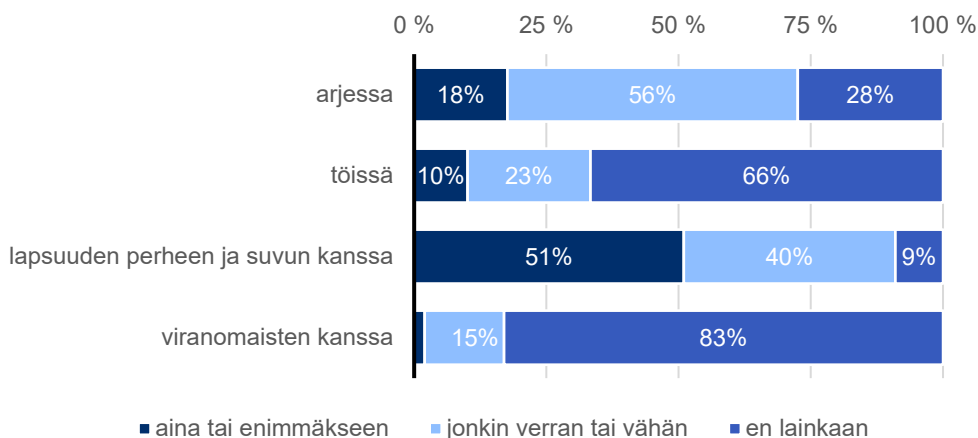
Osiossa tarkastellaan saamen kielten käyttöä ja kielivalintoja vastaajille esitettyjen kysymysten ja heidän antamiensa vastausten valossa.

Kotiseutualueen vastaajat käyttävät saamea paljon arkielämässään. Kotiseutualueella 63 % vastaajista käyttää arjessaan ja 50 % työelämässään vähintäänkin enimmäkseen saamea. Lähes 70 % käyttää lapsuuden perheen ja sukulaisten kanssa enimmäkseen saamea. Merkillepantavaa on, että viranomaisten kanssa asioidessa 3 % käyttää enimmäkseen saamea, 13 % jonkun verran, 25 % vähän ja puolet ei lainkaan. Vastauksista ilmenee selvästi, että vastaajat eivät käytä viranomaisten kanssa kieltä, jota muuten käyttävät elämässään enimmäkseen. Tämän kysymyksen vastauksien arvioinnissa on huomioitava, että vastaaja ei välttämättä miellä kaikkea saameksi tapahtuvaa asiointia asiointiksi viranomaisen kanssa.

Kaavio 9. Saamen kielen käyttö kotiseutualueella.

Kaavio 10. Saamen kielen käyttö kotiseutualueen ulkopuolella.

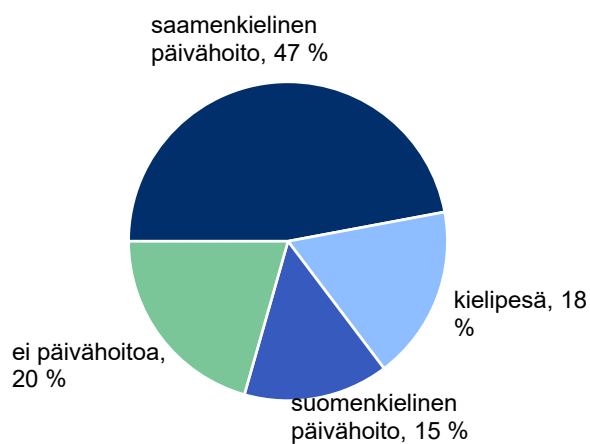
Kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielen käyttö näyttää hyvin erilaiselta. Kieli on harvalla käytössä aina tai enimmäkseen töissä tai viranomaisten kanssa, mutta kuitenkin vajaa viidesosalla arjessa. Viidennes ei käytä saamea arjessa lainkaan. Tärkein saamen kielen käyttöareena saamelaisalueen ulkopuolella on lapsuuden perhe. Yllättävän moni käyttää saamea myös töissään: kolmannes vastaajista käyttää saamea töissään ainakin joskus.

Lasten varhaiskasvatuksen ja kouluopetuksen kieli

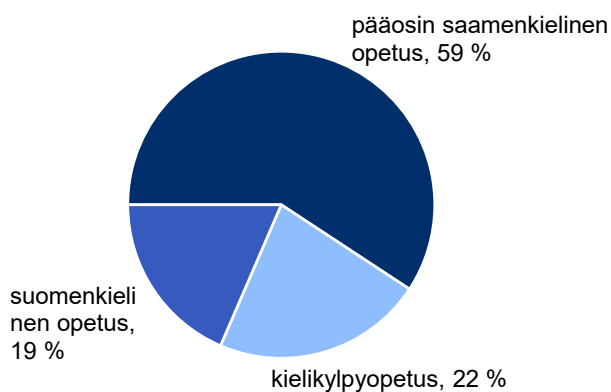
Vastaajilta kysyttiin, minkä kielisessä päivähoitossa tai koulussa heidän lapsensa ovat. Tähän kysymykseen valikoituvat vastaajaksi ne, joilla on lapsia. Eri saamen kielet on näissä vastauksissa laitettu yhteen vastaajien pienen määrän vuoksi. Vastaajamäärän vuoksi tiedot ovat viitteellisiä.

Kaavio 11. Vastaajien lasten päivähoitokieli kotiseutualueella.

Kotiseutualueella puolet vastaajista ilmoitti lapsensa olevan saamenkielisessä päivähoitossa. Muutama ilmoitti lapsensa olevan suomenkielisessä päivähoitossa tai kielipesässä.

Kaavio 12. Vastaajien lasten kouluoppi kieli kotiseutualueella.

Kotiseutualueella lähes 2/3 kertoi lapsensa olevan saamenkielisessä opetuksessa. Muutama vastaaja kertoi lapsensa olevan kielikylypöpetuksessa ja muutama suomenkielisessä opetuksessa.

Jotkut vastaajat myös kommentoivat kouluopetuksen tilannetta. Kommenteista heijastuu huoli saamenkielisen opetuksen toteutumisesta ja siitä, miten koulu tukee saamea. Vastauksissa tulee myös esille se tiedossa oleva seikka, että saamenkielistä erityisopetusta tai koulunkäynnin tukea ei ole.

Pohjoisaamenkielinen opetus, joka ei toteudu ja koulupäivä on enimmäkseen suomeksi.

Luvattu saameksi mutta lupaus ei toteudu.

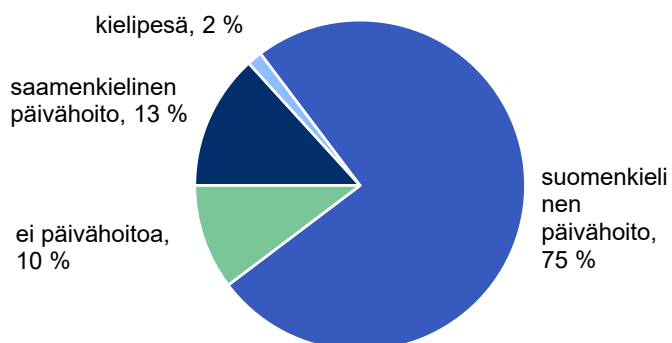
Koulussa kieliympäristö on huono. Lapset, jotka ovat ennen puhuneet saamea keskenään, alkavat koulussa puhua suomea, vaikka ovat saamenkielisessä opetuksessa.

Lapseni on suomen luokassa, syynä oppimisvaikeudet.

On ollut saamenkielisessä opetuksessa, mutta ei pärjännyt, kun ei saanut tukea.

Kotiseutualueen ulkopuolella vastaajien lapset ovat pääosin suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa.

Kaavio 13. Vastaajien lasten varhaiskasvatuksen kieli kotiseutualueen ulkopuolella.

Kaaviosta 13 nähdään, että vaikka oikeus saamenkieliseen päivähoidon periaatteessa on voimassa asuinpaikasta riippumatta, saamelaisalueen ulkopuolella se harvoin toteutuu. Vastaajien lasten opetuskieltä saamelaisalueen ulkopuolella ei ole syytä käsitellä erikseen, koska on tiedossa, että opetusta saameksi on vain Helsingissä.

2.4 Kielelliset oikeudet

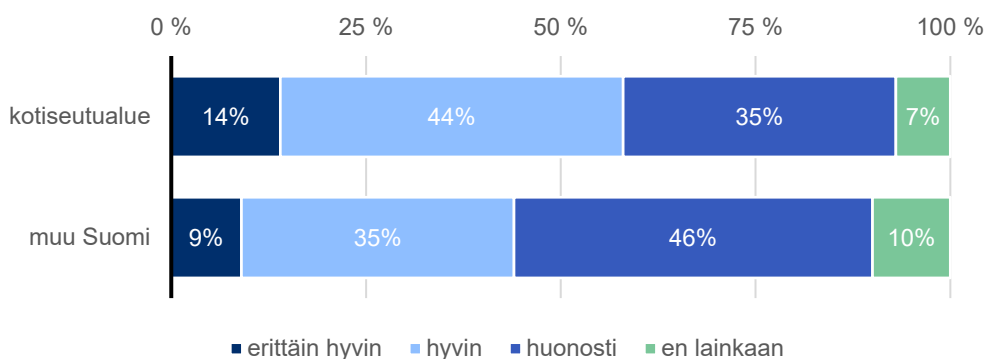
Tässä osiossa käsitellään niitä kysymyksiä, joita vastaajille esitettiin kielellisistä oikeuksista. Lomakkeessa aiheesta oli kolme kysymystä:

- Kuinka hyvin tunnet kielelliset oikeutesi ja saamen kielilain?
- Miten tärkeinä pidät kielellisiä oikeuksia?
- Kuinka usein pyrit saamaan julkisia palveluita saamen kielellä?

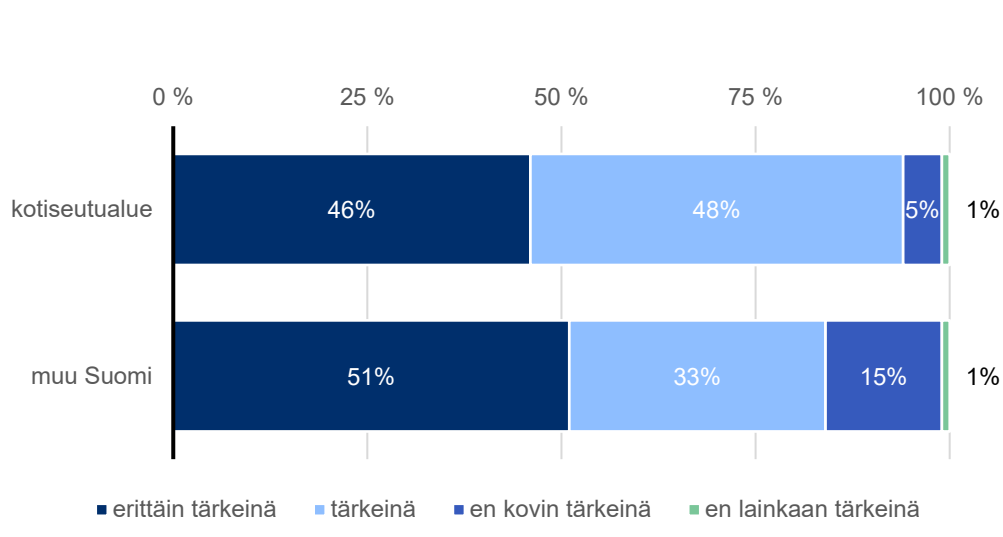
Kysymykset ovat samat kuin vuoden 2016 Saamebarometrissä.

Kotiseutualueella runsas puolet ja kotiseutualueen ulkopuolella vajaa puolet on vastannut tuntevansa kielelliset oikeutensa vähintään melko hyvin. Noin kymmenesosa vastaajista ei mielestään tunne kielellisiä oikeuksiaan lainkaan. Kolmannes kotiseutualueella ja vajaa puolet kotiseutualueen ulkopuolella kertoo tuntevansa kielelliset oikeutensa huonosti.

Kaavio 14. Vastaajien käsitys siitä, kuinka hyvin he tuntevat saamen kielilain.

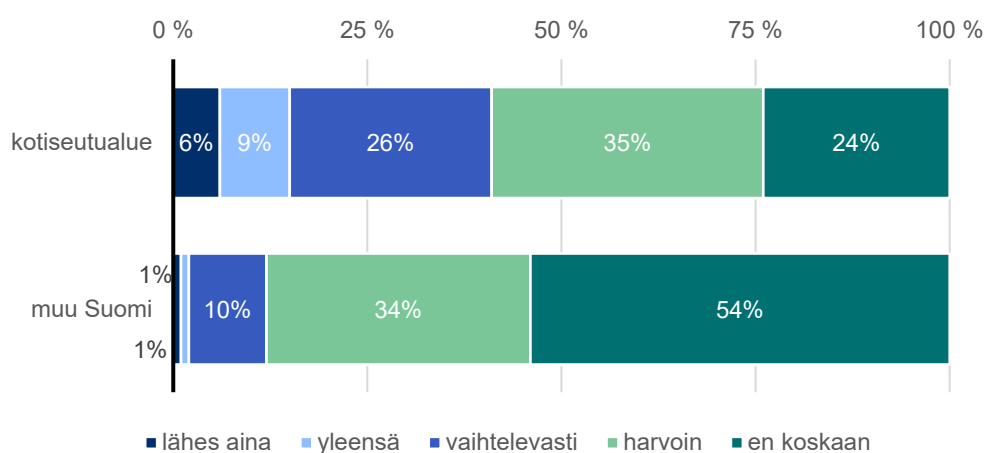

Kaavio 15. Vastaajien näkemys siitä, kuinka tärkeinä he pitävät kielellisiä oikeuksia.

Puolet vastaajista pitää kielellisiä oikeuksia erittäin tärkeinä. Vähintäänkin tärkeinä kielellisiä oikeuksia pitää yli 90 % kotiseutualueella ja yli 80 % kotiseutualueen ulkopuolella.

Kaavio 16. Vastaajien pyrkimys saada julkisia palveluita saameksi.

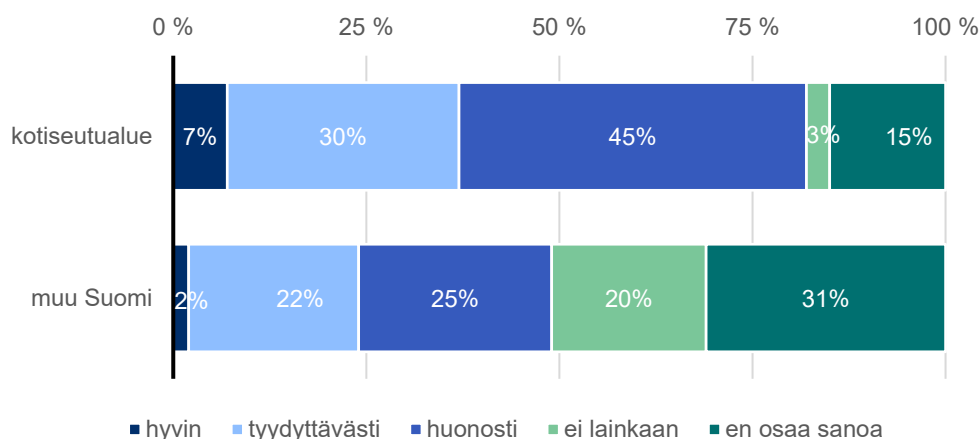
Kotiseutualueella 15 % pyrkii saamaan palveluita saameksi vähintäänkin yleensä, kotiseutualueen ulkopuolella muutama prosentti. Neljännos kotiseutualueen ja puolet muun Suomen vastaajista ei pyri saamaan saamenkielisiä palveluita koskaan.

2.5 Palveluiden saatavuus

Tässä osiossa vastaajilta kysyttiin heidän kokemuksiaan palveluiden saatavuudesta ja toimivuudesta heidän puhumallaan saamen kielellä. Palveluista kysyttiin yleisesti sekä eriteltyinä valtiollisista palveluista ja kunnallisista palveluista.

Palveluiden saatavuutta koskevissa kysymyksissä kotiseutualueen kuntien ja muun Suomen lomakkeet erosivat suuresti toisistaan, koska ei koettu mielekkääksi kysyä muiden kuntien asukkailta palveluista, jotka perustuvat vain kotiseutualueella voimassa oleviin kielellisiin oikeuksiin.

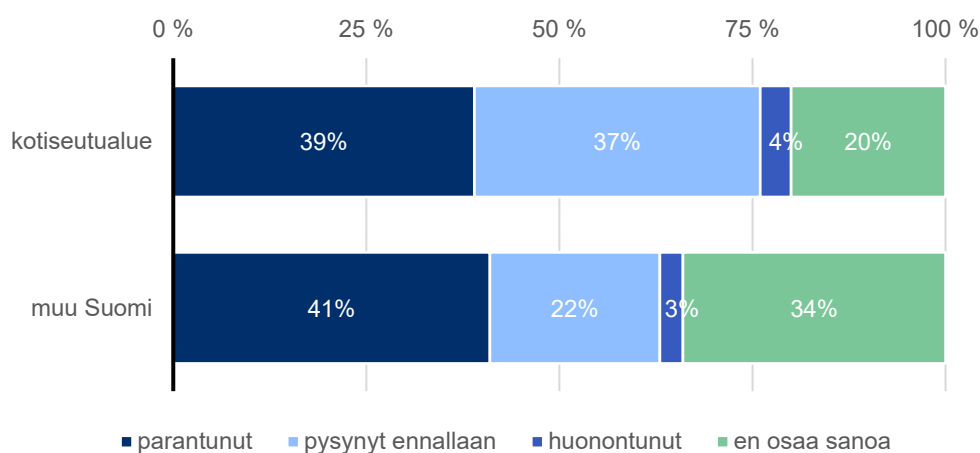
Kaavio 17. Vastaajien näkemys palvelun saatavuudesta heidän omalla saamen kielellään.

Vastaajilta kysyttiin palveluiden saatavuudesta puhumalla saamen kielellä. Yleisesti ottaen palveluiden saatavuutta ei pidetä hyvänä: kotiseutualueen kunnissakin vain 7 % on vastannut ”hyvin”, ja lähes puolet ei pidä tilannetta edes tyydyttävänä. Muualla Suomessa vain noin joka neljäs pitää tilannetta edes tyydyttävänä.

Kysymys on identtinen 2016 Saamebarometrin kanssa ja tuloskin on jokseenkin sama: 2016 oli tulos 5 % ”hyvin” – 45 % ”tyydyttävästi” – 45 % ”huonosti” – 5 % ”ei lainkaan” (Pasanen 2016: 27). Kokemus palvelutilanteesta ei siis vaikuttaisi juuri muuttuneen tarkasteluajavälillä.

Kaavio 18. Vastaajien näkemys saamenkielisten palveluiden saatavuuden kehityksestä viime aikoina.

Vastaajista noin 40 % pitää saamenkielisten palveluiden saatavuutta parantuneena. Tässäkin kysymyksessä tulos oli sama kuin 2016 barometrissä: silloinkin puolet (49 %) totesi tilanteen parantuneen, ja harvat (8 %) katsoivat sen huonontuneen. (Pasanen 2016: 29)

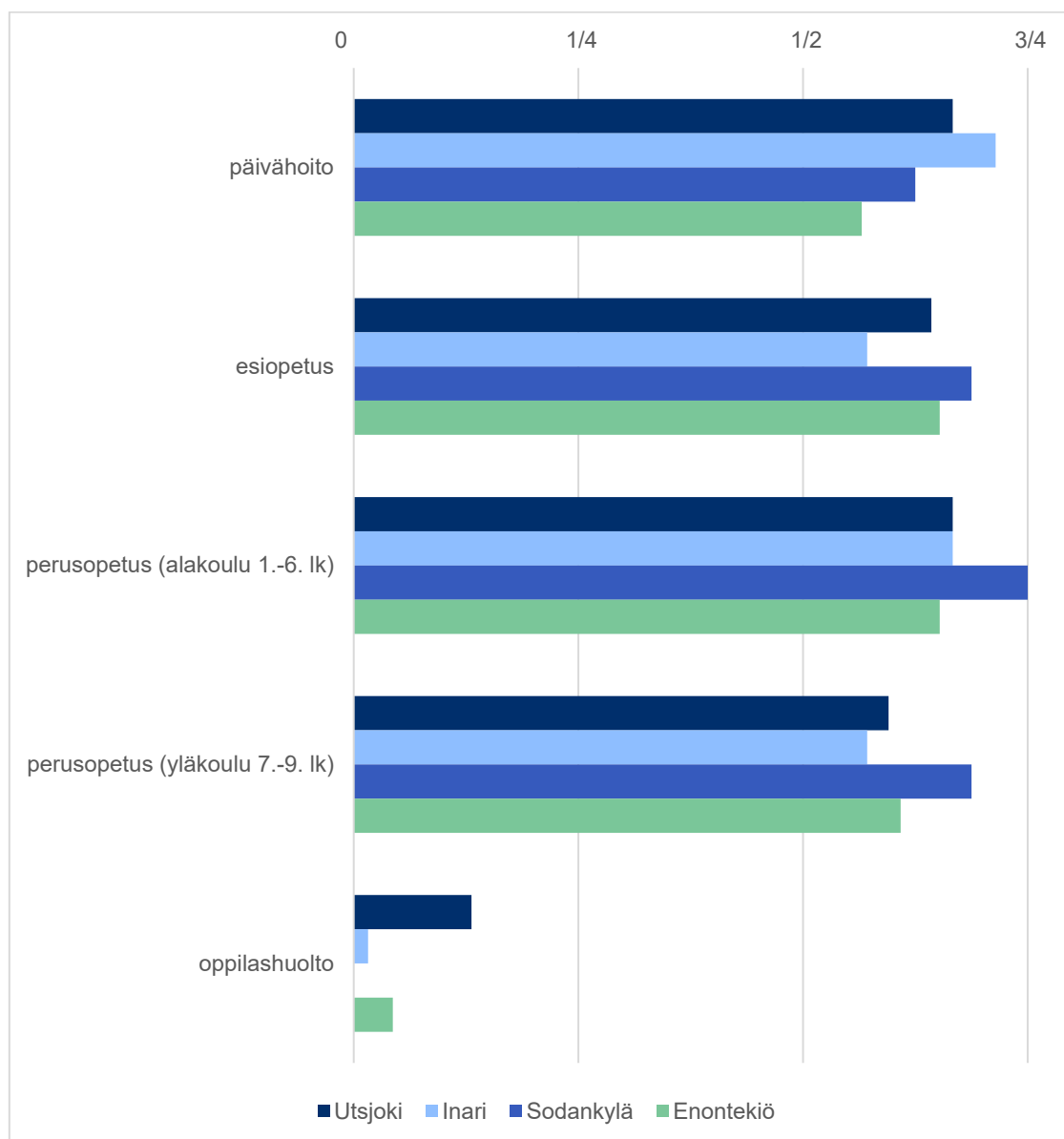
Vastauksissa ei ole merkittävää eroa kotiseutualueen ja muun Suomen välillä. On kuitenkin vaikea sanoa, viittaavatko kotiseutualueen ulkopuoliset vastaajat saamelaisalueen palveluihin vai niihin palveluihin, joihin heillä on oikeus. Kysymys ei kokonaisuudessaan ole kauhean informatiivinen: vastauksista ei voi päätellä, kuinka paljon tilanne on vastaajien mielestä parantunut ja millä tavalla. Huomionarvoista on myös se, että useimmat arvioivat tilanteen parantuneen kuin ketkä pitivät tämänhetkistä tilannetta edes tyydyttävänä (varsinkin muualla Suomessa).

2.5.1 Kuntien saamenkieliset palvelut

Tässä osiossa vastaajilta kysyttiin palveluiden saamisesta ja palveluiden toimivuudesta heidän puhumallaan saamen kielellä. Osiossa esitellään ensin sivistystoimen palvelut ja sitten kokemukset kuntien saamenkielisestä tiedottamisesta.

Kuntien sivistyspalvelut

Kaavio 19. Vastaajien kokemus siitä, onko sivistystoimen palveluja saatavilla heidän puhumal-
laan saamen kielellä kunnittain

Kotiseutualueella vastaajat ovat pääosin tyytyväisiä varhaiskasvatus- ja opetuspalveluiden toimivuuteen (päivähoito, esiopetus, alakoulu, yläkoulu), ja heikosti toimivina niitä pitivät melko harvat vastaajat. Yläkouluun kuitenkin oltiin jossain määrin tyytymättömmämpiä kuin muihin mainittuihin palveluihin, ja yleisesti ottaen Utsjoen kunnassa oltiin perusopetukseen tyytyväisempiä kuin muualla. Kuntakohtaiset erot eivät

kuitenkaan ole erityisen suuria, ja voivat osin olla satunnaisiakin johtuen vastaajien pienestä määrästä (etenkin Sodankylässä ja Enontekiöllä). Selvän poikkeuksen yleiseen tyytyväisyyteen muodostavat oppilashuollon palvelut: harva vastaaja ilmaisia kokemuksia niiden toimivuudesta (koska niitä ei ole juurikaan ollut saatavilla, kuten aiempaan tuli ilmi), ja kolme neljännestä heistä piti palvelua huonosti toimivana.

Avoimessa vastauskentässä kommentoitiin saamenkielisiä palveluita:

Kunnalla on velvollisuus järjestää esi- ja perusopetusta koltansaameksi, mutta se on mahdollista vain äidinkielessä ja vieraan kielen opetuksessa. Ei kukaan saa tänä lukuvuonna saamenkielistä aineenopetusta. Ymmärrän esi- ja perusopetuksen niin, että siinä on sekä kielen että aineiden opetus. Siksi laitoin, että se palvelu ei ole saatavilla saameksi.

Yllä olevassa kommentissa merkille pantavaa on se, että kyse on yksiselitteisesti lakisääteisestä palvelusta: perusopetuslain mukaan koltansaamenkielisen oppilaan opetus tulisi olla pääosin saameksi.

Täällä kyllä on mahdollista saada oppilashuollon palveluita osittain saameksi-kin. Silloin ne palvelut joko ostetaan Norjasta tai lapset käyvät siellä esim. psykologin luona. Tällä kertaa ei ole työntekijöitä, jotka puhuisivat saamea. Pahoittelen kyllä tätä tilannetta.

Opetuksen määrä saameksi on vähentynyt peruskoulussa ja lukiossa. Näyttää olevan niin että tilanne yläkoulussa on laiton.

Neuvolassa on mahdollisuus saada puhelintulkki. En ole kuitenkaan ihan varma, miten se onnistuu pienen lapsen kanssa, kun vanhemmat eivät saa olla mukana.

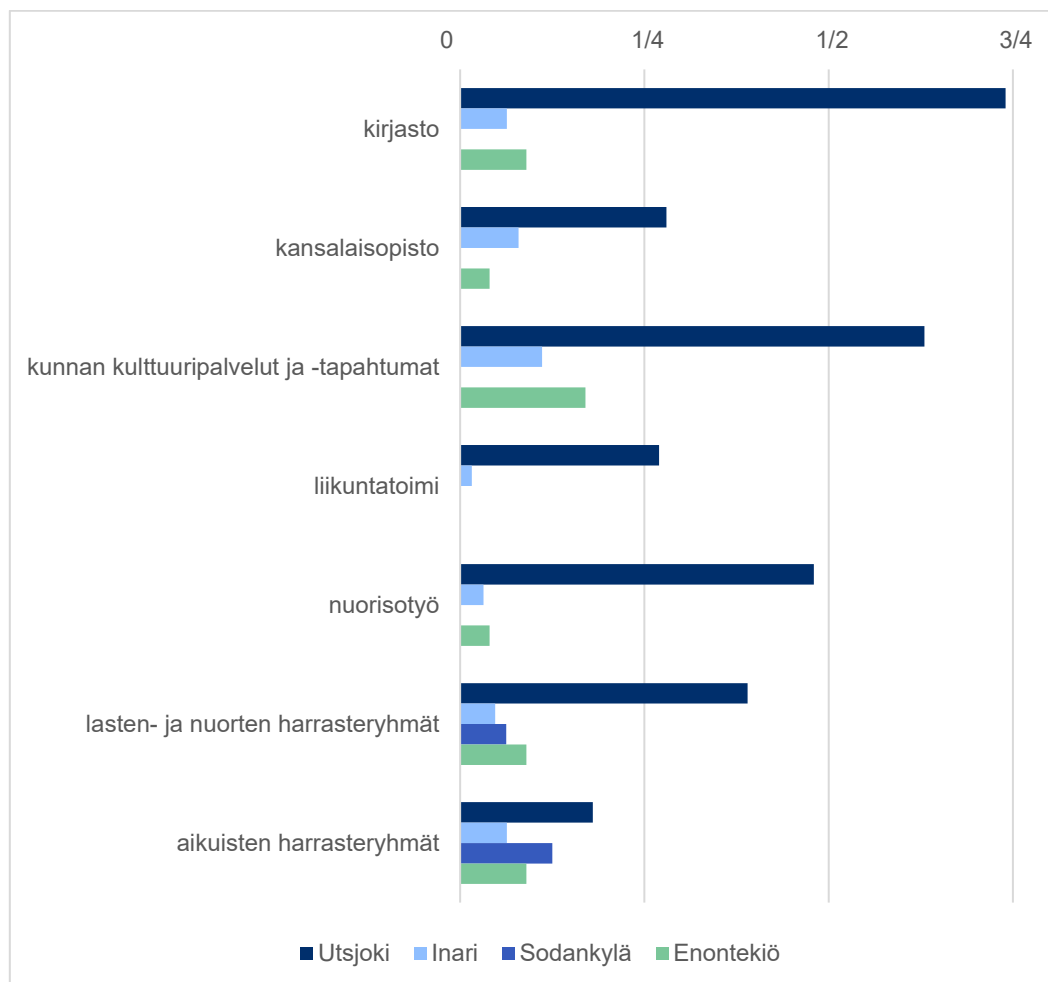
Enontekiön kunta laaja, toisissa kylissä ei niitä palveluja, mitä toisissa

Vapaa-ajan palvelut kunnissa

Kotiseutualueen vastaajilta kysyttiin, ovatko vapaa-ajan palvelut saatavissa heidän puhumallaan saamen kielellä heidän kotikunnassaan.

Kaavio 20. Vastaajien kokemus vapaa-ajan palveluiden saatavuudesta kunnittain.

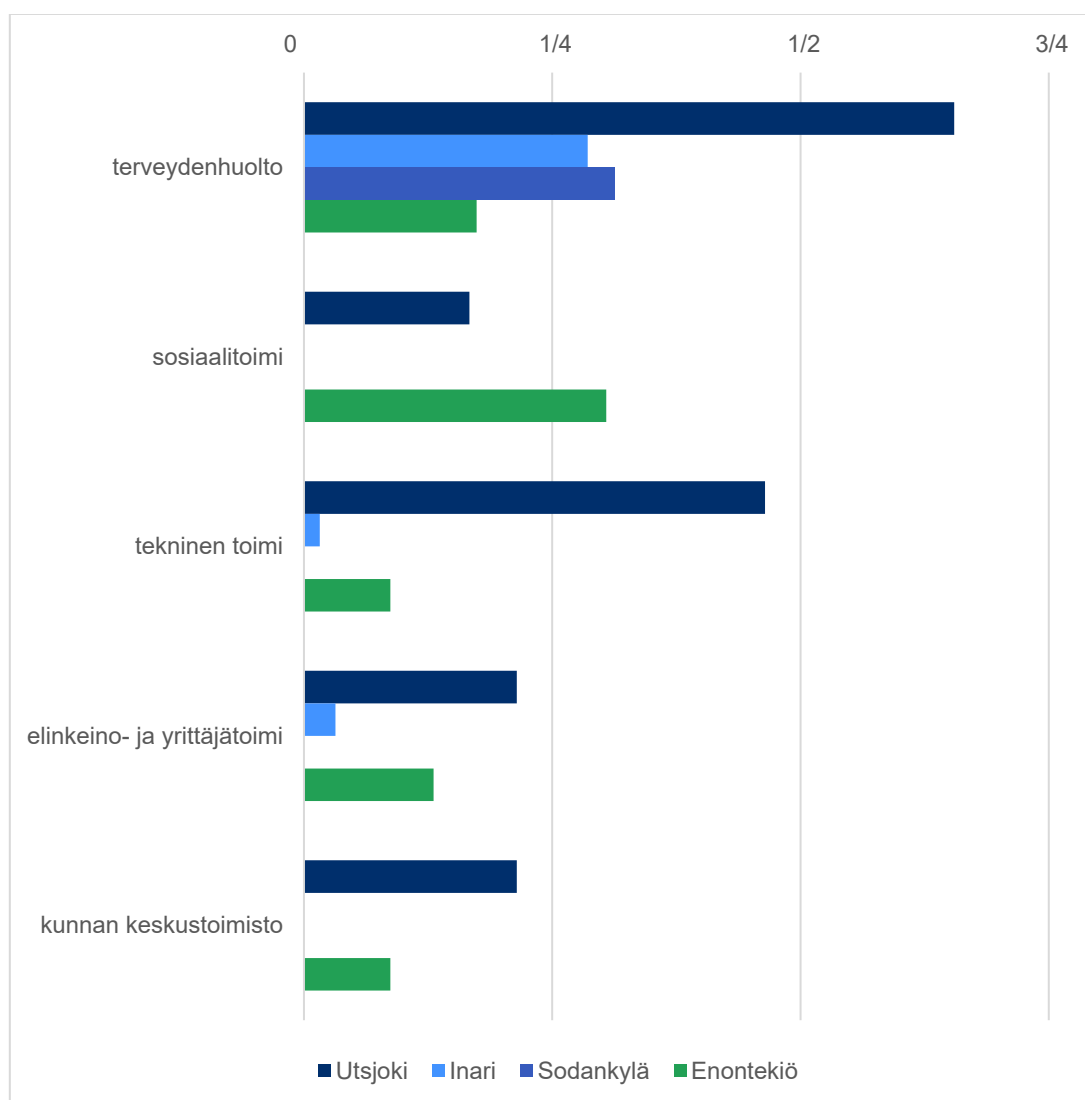

Vapaa-ajan palveluiden toimivuuteen vastaajat olivat yleisesti ottaen melko tyytyväisiä ainoastaan Utsjoella. Siellä kaikkein tyytyväisimpiä oltiin kirjastopalveluihin, ja jokseenkin tyytyväisiä myös kulttuuripalveluihin, nuorisotyöhön sekä lasten ja nuorten harrastustoimintaan. Inarin ja Enontekiön kunnissa vain harvoilla vastaajilla oli kokemuksia saamenkielisistä vapaa-ajan palveluista, ja yleensä niitä pidettiin huonosti toimivina. Inarin kunnassa erityisesti koltansaamenkieliset kokivat, että juuri mitään palveluja ei ollut saatavilla koltansaameksi. Inarin vastauksissa näkyy se, että vaikka palvelua olisi jollain saamen kielellä, se ei välttämättä ole vastaajan saamen kieli.

Sodankylän kunnasta vastauksia näiden palveluiden toimivuutta koskien on niin vähän, ettei niistä voida tehdä johtopäätöksiä, oletettavasti koska vastaajat enimmäkseen raportoivat ettei näitä palveluita ole kunnassa saatavilla.

Muiden toimialojen palvelut kunnissa

Kaavio 22. Vastaajien kokemus palveluiden saatavuudesta kunnan muilla toimialoilla.

Kaaviossa 22 on esitelty se osuus kunkin kunnan vastaajista, jotka ilmoittavat saaneensa jotain kyseessä olleen toimialan palvelua saameksi. Pois laskuista on jätetty sellaiset tekstimuotoiset vastaukset, joista ilmenee, että henkilö ei ole saanut tai pyytänyt palvelua (esim. ”ei”, ”ei tietoa”, ”en ole kysynyt”), sekä vastaukset, jotka selkeästi eivät kuulu ko. toimialaan (esim. vastaus ”kaupassa” elinkeino- ja yrittäjätoimesta kysyttäessä).

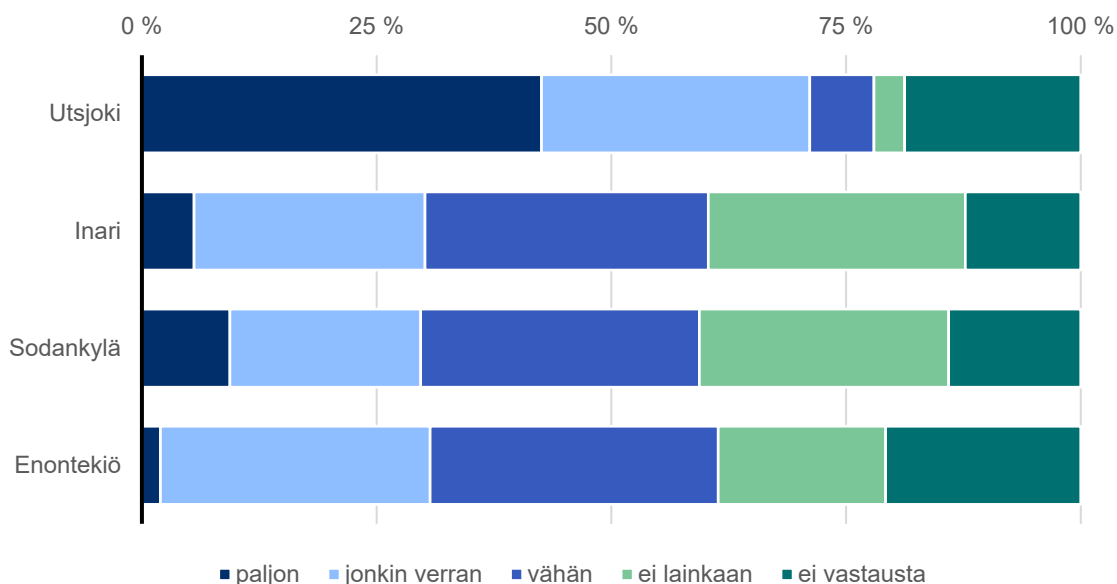
Noin 2/3 vastaajista on nimennyt jonkin palvelun tekstikentässä, ja silloin lähes aina vastauksessa on mainittu jokin tietty yksittäinen palvelu (esimerkiksi ”neuvola”, ”hammaslääkäri”, ”yhteispalvelupiste”, ”rakennusluvut”) tai yksittäinen työntekijä (esimerkiksi kotisairaanhoitaja, lääkäri, rakennustarkastaja, johtaja), toisinaan nimeltä mainiten. Joskus on mainittu jopa yksittäinen palvelutilanne (esimerkiksi kun saamenkielinen lääkäri toisesta kunnasta on käynyt).

Vastauksista on havaittavissa, että saamenkieliset palvelut ovat pitkälti kiinni yksittäisistä työntekijöistä. Muutamissa tapauksissa on inarin- tai koltansaamenkielinen maininnut saaneensa palvelua toisella saamen kielellä. Saamenkielisiä palveluita mainitaan eniten Utsjoen kunnan vastauksissa. Yli puolet on maininnut terveyspalvelut ja vajaa puolet teknisen toimen palvelut. Vajaa neljäsosa on ottanut esille keskushallinnon, sosiaalitoimen ja elinkeinotoimen palvelut. Inarin kunnan vastauksissa mainitaan useimmin terveyspalvelut, Sodankylässä se on ainoa mainittu toimiala. Inarin kunnan elinkeinotoimi sai muutaman maininnan. Enontekiöllä mainituin on sosiaalitoimi, mikä onkin ymmärrettävää, kun kunnan verkkosivuilla kerrotaan, että nimenomaan sosiaalitoimessa on mahdollista saada saamenkielistä palvelua. Enontekiöllä mainintoja saavat myös keskustoimisto, tekninen- ja elinkeinotoimi.

Kuntien saamenkielinen tiedotus

Vastaajilta kysytiin kokemuksia kunnan tiedottamisesta vastaajan saamen kielellä. Oheiseen kaavioon on koottu eri tiedotuskanavien keskiarvot, sillä niiden välillä ei ollut merkittäviä eroa. Kolmasosa Utsjoen vastaajista kokee, että kunta tiedottaa saameksi paljon ja yhteensä kolme neljäsosaa on sitä mieltä, että saameksi tiedottamista on vähintään jonkin verran. Inarissa, Sodankylässä ja Enontekiöllä vain muutama vastaaja kokee, että tiedotusta saameksi on paljon ja neljäosa kokee että sitä on vähintäänkin jonkin verran. Inarin kunnassa tyytyväisimpiä olivat pohjoissaamen puhujat.

Kaavio 21. Vastaajien kokemus kuntien tiedottamisesta omalla saamen kielellä (eri tiedotuskanavien keskiarvo).

Avoimeen kenttään tulleissa vastauksissa kommentoitiin sitä, että saamenkielistä viestintää on nykyään ylipäätään ja tilanne on parantunut.

Verkkosivuja juuri tullut myös saameksi. Ennen ei ole ollut.

Utsjoen kunnassa tämä on parantunut paljon, mistä olen hyvin iloinen!

Olen luottavainen uuden kielistrategiatyöntekijän panokseen koltansaamen näkyvyyteen somessa.

Toisaalta kommentteja heikostakin viestinnästä on:

Minulle kirjalliset yhteydenotot ovat pari kertaa olleet myös englanniksi.

Kunnan sivistystoimesta tuleva kirjeenvaihto melkein aina suomeksi, paitsi päivähoidon tiedotteet.

Ehdotuksia tilanteen parantemiseksi olivat muun muassa:

Saamelaisalueen kuntien nettisivujen pitäisi tulla saameksi kun avaat sivut.

Saamenkielisten tiedotteiden ei pidä olla vain käännöksiä! Lisäksi saamenkielinen versio ensin, vasta sen jälkeen suomenkielinen...

Kommenteissa otettiin esille myös se, että tärkeintä on konkreettiset palvelut:

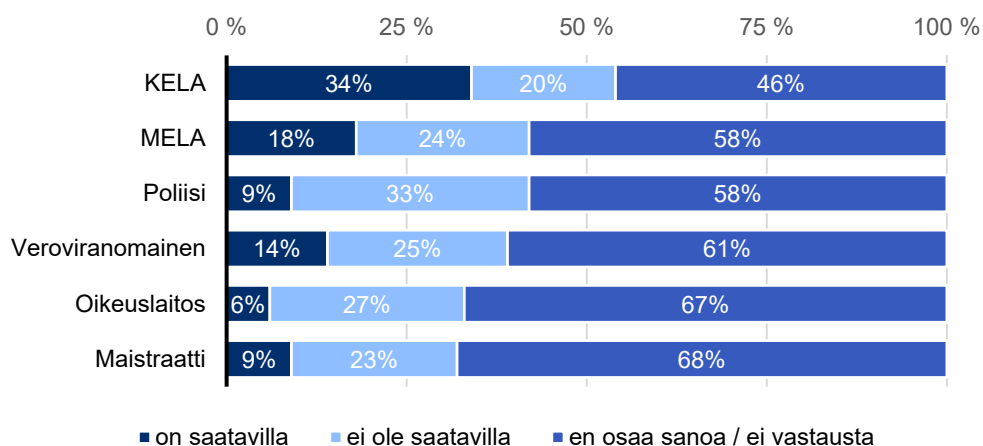
Pelkkä tiedottaminen ei ole tarpeeksi kun palveluita ei sitten saa saameksi.

2.5.2 Valtiolliset saamenkieliset palvelut

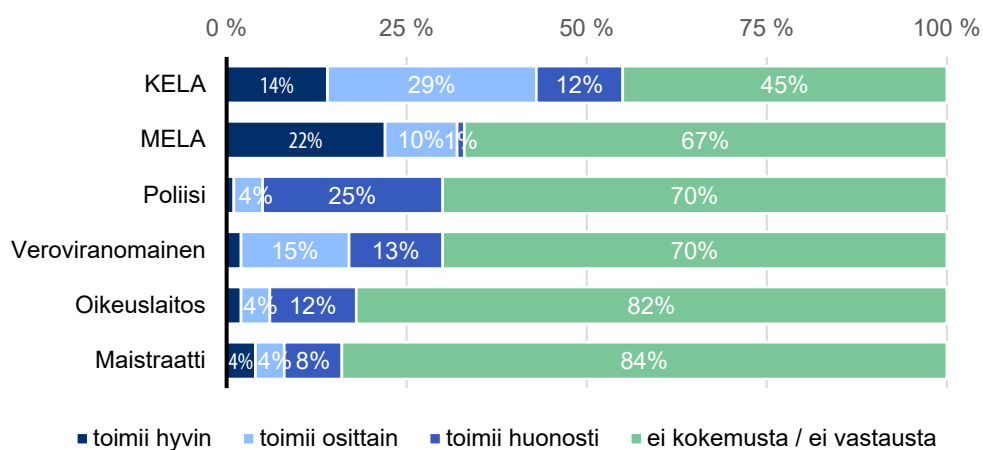
Vastaajilta kysyttiin heidän kokemustaan valtiollisten palvelujen saatavuudesta ja toimivuudesta heidän puhumallaan saamen kielellä.

Näissä kysymyksissä kotiseutualueen vastaajat ja kotiseutualueen ulkopuolella asuvat vastaajat on käsitelty yhdessä. Tämä johtuu siitä, että oikeus näihin palveluihin saameksi on sama asuinalueesta riippumatta. Oli myös havaittavissa, että näiden kahden ryhmän vastauksissa ei ollut merkittävää eroa.

Kaavio 23. Vastaajien kokemus valtiollisten palveluiden saatavuudesta heidän omalla saamen kielellään.

Kaavio 24. Vastaajien kokemus valtiollisten palveluiden toimivuudesta heidän omalla saamen kielellään.

20–30 % vastaajista on sitä mieltä, että mitkään tässä esitetyistä valtiollisista palveluista eivät ole saatavilla heidän puhumallaan saamen kielellä. Kolmannes vastaajista on sitä mieltä, että Kelan palvelut ovat saatavilla heidän puhumallaan saamen kielellä. Lähes puolet ei tiedä, onko palvelu saatavissa. Noin 60 prosenttia vastaajista ei tiedä, ovatko Melan, Poliisin, Veroviranomaisen, Oikeuslaitoksen tai Maistraatin palvelut saatavilla heidän puhumallaan saamen kielellä. Viidennes vastaajista vastaa, että Melan palvelut ovat saatavilla saameksi. 6–14 % vastaajista vastaa, että Poliisin, Veroviranomaisen, Oikeuslaitoksen tai Maistraatin palvelut ovat saatavilla heidän puhumallaan saamen kielellä.

Suurin osa vastaajista ei tiennyt tai ei vastannut kysymykseen siitä, miten palvelut toimivat heidän omalla kielellään. Eniten kokemuksia oli Kelan palveluista. Palveluista toimivat, joten kuten Kela ja Mela. Vastaajista 14 %:n mielestä Kela toimii hyvin saameksi ja 22 %:n mielestä Mela. Veroviranomainen koettiin osittain toimivaksi 14 %:n mielestä. Poliisi, oikeuslaitos ja maistraatti toimivat hyvin tai osittain saameksi vain muutaman prosentin mielestä.

Vastauksista ilmenee, että tiedot palvelun saatavuudesta ovat hyvin hajanaisia ja ristiriitaisia. Tämä ei ole yllättävää, sillä palvelujen saatavuus saameksi on heikosti tiedotettua ja palveluja saa vain osittain. Suurempi osa vastaa, että palvelu on olemassa, kuin että se toimii. Kokemus palvelun saamisesta voi olla myös kiinni siitä, että yksittäinen asiaa käsittelevä virkamies sattuu osaamaan saamea tai sivusto on saameksi (palvelu on), mutta sähköinen asiointi tapahtuu vain suomeksi (palvelu ei toimi).

Saamebarometri 2016:ssa vastauksia ei ollut jaoteltu viranomaisittain, mutta valtionhallinnon saamenkieliset palvelut käsiteltiin kokonaisuutena. Yhdenkään vastaajan mielestä valtiollisia palveluita ei kokonaisuudessaan ole järjestetty saamen kielellä hyvin. Yksittäisistä saamea osaavista viranomaisista tai saamenkielisistä palveluista tuli melko paljon mainintoja. Maininnat tuntuivat heijastavan sen hetkissä tilannetta, eli koska vaikkapa Melassa oli Inarin toimipisteessä pohjoissaamenkielinen työntekijä, se mainittiin (Pasanen 2016: 33–35).

Juuri tähän kysymysosoioon oli kirjoitettu paljon kommentteja vapaaseen kommenttikenttään. Lähes kaikki vapaaseen kommenttikenttään kirjoitetut kommentit ovat negatiivisia. Niissä kritiikki kohdistui moniin asioihin: palvelusta tiedottamiseen, palvelun saamiseen ja hitauteen, palvelun kielen tasoon, tulkin käytön ongelmallisuuteen sekä kielelliseen ilmapiiriin.

KELA:n saamenkieliset palvelut ovat olleet niin huonoja, ettei tosiaan ole ollut edes mahdollista hoitaa asioita saameksi. Ovat kyllä tarjonneet jonkinlaista saamenkielistä ”palvelua” kun olen sitä vaatinut, mutta palvelu on ollut niin heikkoa, että esim. yhden asian ratkaiseminen kesti paljon yli vuoden.

KELA:lta ja veroviranomaisilta olen saanut saamenkielisiä palveluita. Mutta ensin on hirveä hakeminen, että löytää puhelinnumeron tai sähköpostiosoitteen, ja sitten ei ole mahdollista soittaa kuin pari tuntia viikossa. Ne tarjoavat saamenkielisiä palveluita, mutta ovat tehneet sen niin vaikeaksi kuin mahdollista käyttää niitä palveluita.

Kela on aina pyytänyt minua itse kääntämään asiapaperit.

Mitä tarkoittaa ”toimivuus”? Kyllähän ne varmaan ”toimivat” niillä viranomaisilla, joita saamen kielilaki velvoittaa, mutta enimmäkseen se tarkoittaa tulkin käyttöä. Ja se ei ole minun mielestäni tyydyttävä tilanne kielellisten oikeuksien toteutumiseksi.

Tosiasiassa on niin, että sinä et edes yritä käyttää saamea, kun tiedät, että virkamies tai viranomainen ei osaa kieltä ja saat vaikean ihmisen leiman.

Poliisi ei toimi saameksi. Olisi tärkeää saamelaisalueella, että herkkien asioiden takia poliisi osaa saamea. Poliisi (Lappi) myös kilpailuttaa tulkin, kääntäjän, ja silloin käännöstyö ei mene oikein, jos äidinkielen ihminen on kuulus-telussa kuultavana.

Kun verottaja on ottanut yhteyttä – on voinut esim. suomeksi ottaa puhelimella yhteyttä, ja sitten työntekijä ei ole edes käsittänyt, että minulla on oikeus saamenkieliseen palveluun. Ainakin kerran on verottajan suomenkielinen työntekijä käyttäytynyt epäystävällisesti siksi kun olen vaatinut saamenkielistä palvelua.

Käännettyjä lomakkeita on raskasta lukea, enemmän palvelee, jos on mahdollisuus käyttää kieltä suullisesti.

En minä uskalla puhua saamea, jos soitan johonkin. Pitäisi tietää, että puhelimeen vastaa saamenkielinen, minä eniten pelkään, että ihmiset nauravat, jos saameksi yritän toimittaa asioita.

Negatiivisten kommenttien lisäksi oli monia kommentteja, joissa vastaaja kertoo, ettei käytä tai pyri käyttämään valtion palveluita saameksi (kertomatta tarkempaa syytä tähän). Yksiselitteisen positiivisia kommentteja ei valtion saamenkielisistä palveluista ole kirjoittanut yksikään vastaaja, mutta muutamat kommentit olivat neutraalin sävyisiä.

Kelan, Melan, Veroviranomaisen ja Oikeuslaitoksen nettisivut ainakin ovat saameksi.

On mukavaa, että valtion palveluksessa on saamenkielisiä, että ei tarvitse vain tulkin avulla hoitaa asioita.

2.6 Saamenkielisten palveluiden kehittämistarpeet

Palveluiden laatu ja merkitys

Tässä osiossa esitellään tulokset kysymyksistä, jotka koskevat saamelaisten palvelujen kehittämistarpeita. Lomakkeen osiossa kysyttiin vastaajilta, missä saamenkielinen palvelu on toiminut parhaiten, millä alalla saamenkielistä palvelu tulisi ensisijaisesti lisätä, miten vastaaja suhtautuu saamenkieliseen sähköiseen asiointiin, miten palveluita tulisi kehittää ja miten vastaaja kokee omat mahdollisuutensa vaikuttaa kielellisiin oikeuksiinsa.

Kysymykseen *Millä alalla tai missä viranomaisyhteisissä olet saanut useimmin tai parhaiten saamenkielistä palvelua* tuli melko vähän vastauksia ja ne jakautuvat monelle alalle. Kotiseutualueen kunnissa vastaamatta oli jättänyt 94/187 vastaajaa, muualla 44/104.

Kotiseutualueella eniten mainintoja saamenkielisestä palvelusta sai terveyspalvelut (17 mainintaa), Kela ja koulu (9–10 mainintaa), päivähoito, poliisi, kirjasto ja Mela (n. 4–6 mainintaa). Yksittäisiä mainintoja (1–3) saivat loput vaihtoehdot. Mainintoja saivat myös muut palvelut, kuten kauppa ja kirkko. Huomionarvoista on, että kommentit ovat usein negatiivissävyisiä, vaikka kysymyksenasettelulla tiedusteltiin nimenomaan positiivisia palvelukokemuksia. 10 vastaajaa mainitsee, että ei ole saanut saamenkielistä palvelua lainkaan.

Vastaukset ovat hyvin samansuuntaisia kuin Saamebarometri 2016:ssa. Monet eivät osanneet mainita yhtään positiivista esimerkkiä. Vastaajista 34/80 nimesi yhden tai useamman palvelun. Ehdottomasti useimmin koulu ja päivähoito. Usein vastaukset myös hyvin tarkkoja, esim. joku tietty työntekijä. (Pasanen 2016: 35.)

Kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaiset mainitsivat saamenkielisiä palveluita hyvin vähän. Muutamia mainintoja saivat koulu (saamen kielen opetus tai etäopetus), päiväkotit, saamelaiskäräjät, terveyspalvelut ja palvelut kotiseutualueella.

Kotiseutualueen vastaajat vastasivat enemmän kysymykseen: *Millä alalla tai missä viranomaisyhteisissä saamenkielisen palvelun lisääminen olisi sinusta tärkeintä?* Ehdottomasti yleisimmin mainittiin terveydenhoitopalvelut (62 mainintaa). Seuraavaksi tärkeimmiksi koettiin sosiaalitoimen, sivistystoimen ja poliisin palvelut (15–17 mainintaa). Vähintään viisi mainintaa saivat myös Kela, vapaa-ajan palvelut ja oikeuslaitos.

Terveyspalvelujen tärkeyttä kuvaa seuraava kommentti:

Terveydenhoitoalalla tilanne on katastrofaalinen. Pelkään ihan tosissani, että joku vielä kuolee tuonne Utsjoen terveyskeskukseen, kun henkilöstö ei osaa kieltä.

Saamebarometri 2016 -selvityksessä (Pasanen 2016: 35) vastaukset ovat samansuuntaisia: tärkeimpinä palveluina mainittiin vanhustenhoito ja terveyspalvelut. 2016 barometrin tapauksessa tätä voisi vielä selittää kyselyn rakenteella – kysely keskittyi sote-palveluihin, ja niistä oli aiemmin haastattelussa kysytty eniten, mutta tämänhetkinen data vahvistaa, että nämä todella koetaan tärkeimmiksi palveluiksi. Sivistyspalveluiden pienen osuuden voi selittää se, että vastaajat tietävät, että oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen ja opetukseen on ja se pääosin toteutuu.

Saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella asuvien vastaajien tarpeet ovat erilaiset. Vaikka heilläkin eniten mainintoja saivat terveyspalvelut (23 mainintaa), seuraavaksi tärkeimmäksi nousevat sivistyspalvelut (12 mainintaa). Tämä on selitettävissä sillä, että oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen ei läheskään aina toteudu saamelaisalueen ulkopuolella ja oikeutta saamenkieliseen opetukseen ei edes ole.

Vastaajilta kysyttiin millaisiin toimiin kunnan tai valtion pitäisi mielestäsi ryhtyä, jotta saamenkieliset palvelut voitaisiin tulevaisuudessa toteuttaa nykyistä paremmin? Kotiseutualueen vastaajista 30 esitti, että tulisi panostaa saamenkielisen henkilöstön kouluttamiseen. Seuraavaksi eniten mainintoja (n. 10) saivat saamenkielisten palveluiden näkyvyyden parantaminen, rekrytointi ja lisät saamenkielisille työntekijöille ja rahoitus. Vastauksissa mainittiin useamman kerran myös tulkkausten ja käännösten parantaminen, asennetyö ja se, että saamenkielisillä palveluilla tulisi olla keskitetty palveluohjaus.

Saamebarometri 2016 (Pasanen 2016: 37–38) selvityksessä vastaukset olivat hieman toisenlaisia. Työntekijöiden rekrytointi oli 2016 vastauksissakin kärkipäässä ehdotuksia, mutta lisäksi mainittiin konkreettisia asioita, kuten saamen kielen aikuiskoulutuksen lisääminen ja lasten- ja nuorten hyväksi tehdyt toimet. Vastaajista moni mainitsi, että jos kielilakia noudatettaisiin, muita toimia ei tarvittaisi.

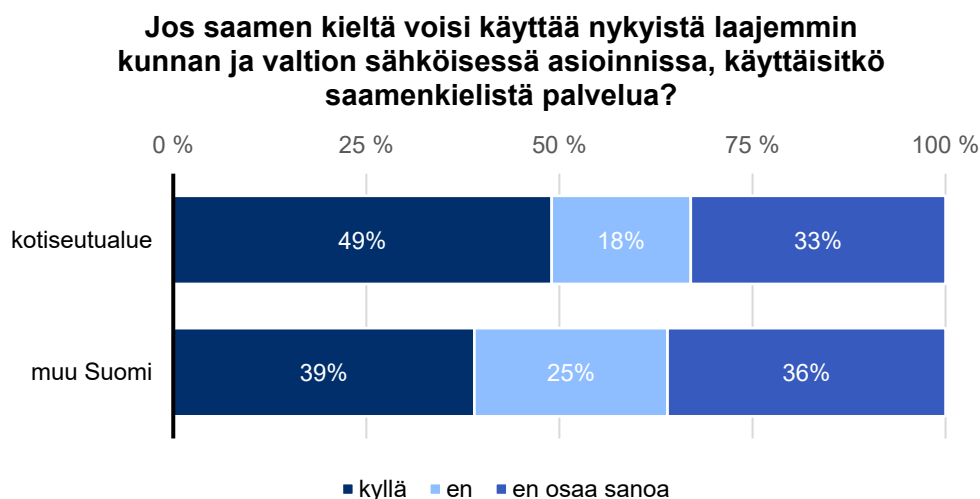
Saamelaisalueen ulkopuolisten vastaajien ehdotukset eroavat tässä kysymyksessä kotiseutualueen vastauksista. Rekrytointi, asennetyö, koulutus ja rahoitus saivat joitakin mainintoja, mutta ylivoimaisesti eniten mainittiin saamen kielen/-kielisen opetuksen tai päivähoidon järjestämiseen lapsille.

Molemmissa tähän kyselyyn vastanneissa vastaajaryhmissä useampi ehdotti kielilain tiukentamista. Yksi vastaaja jopa ehdotti, että pitäisi säätää ”laki, jonka mukaan on pakko saada saamenkielisiä palveluita”.

Sähköiset palvelut

Saamenkielisiä sähköisiä palveluita on vielä hyvin vähän tarjolla. Vastaajilta kysyttiin, olisiko heillä halu käyttää enemmän sähköisiä palveluita saameksi.

Kaavio 25. Saamen kielen käyttö sähköisissä palveluissa.

Puolet vastaajista kotiseutualueella ja noin 40 % kotiseutualueen ulkopuolella käyttäisi sähköisiä palveluita enemmän, jos se olisi mahdollista. Tässä kysymyksessä ei - kiinnostavaa kyllä - ilmennyt juuri mitään selkeää korrelaatiota iän kanssa, kun aineistoa tarkasteltiin syntymävuosikymmenten mukaan: esiin tullut vaihtelu vaikutti täysin satunnaiselta, ja johtunee eri-ikäisten vastaajaryhmien pienuudesta. Ainoastaan 1930-l. syntyneistä hyvin harva vastasi olevansa halukas käyttämään sähköistä asiointia saameksi.

Tässä kysymyksessä on tapahtunut selkeä muutos Saamebarometri 2016 selvityksen aineistoon nähden: **halukkuus käyttää saamenkielisiä sähköisiä on kasvanut merkittävästi**. Tuolloin 51/80 vastaajaa ilmoitti, että **eivät** käyttäisi saamea sähköisessä asiointissa. Vain 24/80 ilmoittivat, että käyttäisivät. (Pasanen 2016: 36.) On otettava huomioon, että 2016 vastaajissa oli suhteessa enemmän iäkkäitä ihmisiä kuin tässä aineistossa. Myös kaikenlaisten sähköisten palvelujen käyttö on lisääntynyt neljän vuoden aikana. On silti syytä pohtia, miksi tässäkin aineistossa vain puolet olisi valmis käyttämään saamenkielisiä palveluita enemmän. Merkittävin syy lienee saamen kielten kirjallisen kielen hallinnan puute, joka ilmenee kappaleessa 2.3.1. Varsinkaan iäkkäämmät vastaajat eivät ole saaneet oppia saamen kirjoitusta koulutuksensa aikana. Myös negatiiviset kokemukset yrityksistä käyttää saamea ja saamen merkistöä verkkopalveluissa voivat vaikuttaa asiaan.

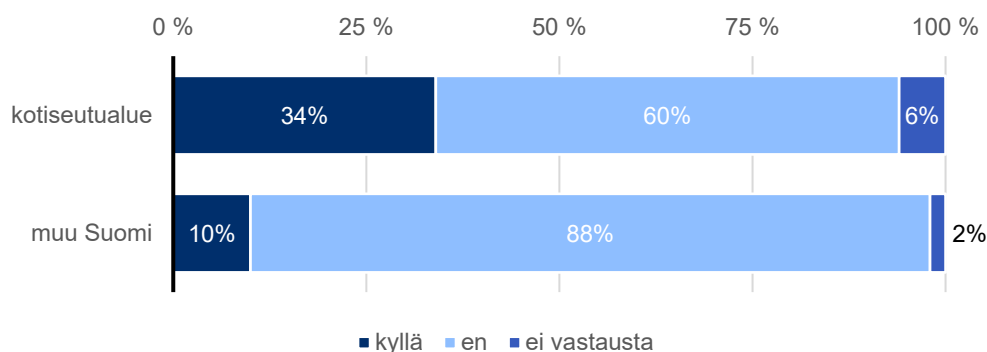
2.6.1 Kielellisiin oikeuksiin vaikuttaminen

Tässä osiossa vastaajilta kysyttiin seuraavat kysymykset:

1. Oletko viime vuosina ottanut yhteyttä virkamieheen tai luottamushenkilöön kysymyksissä, jotka koskevat saamenkielisiä palveluita tai sinun kielellisiä oikeuksiasi?
2. Tiedätkö, kenen puoleen voit kunnassasi kääntyä, jos sinulla on kysymyksiä saamenkielisestä palvelusta?
3. Millaisina koet mahdollisuutesi vaikuttaa **valtakunnallisen tason** päätöksiin kielellisiin oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä?
4. Millaisina koet mahdollisuutesi vaikuttaa **kotikuntasi** päätöksiin kielellisiin oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä?

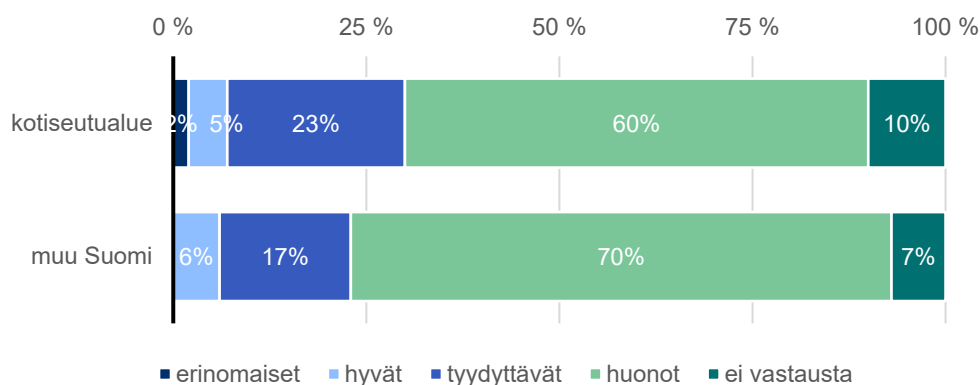
Yllättävän moni 37/(291) vastaajaa eli 13 % vastaajista on ottanut viime vuosina yhteyttä virkamieheen tai luottamushenkilöön kielellisiä oikeuksia koskevissa kysymyksissä. Määrää voidaan pitää suurena suhteessa siihen, moniko vastaajista ilmoittaa, ettei juuri lainkaan käytä saamenkielisiä palveluita. Kommenttikentässä ylivoimaisesti useimmin mainittiin syyksi lapsen varhaiskasvatukseen tai kouluopetukseen liittyvät oikeudet/asiat (19 vastaajaa). Näiden lisäksi mainittiin terveydenhuoltoon liittyvät palvelut.

Kaavio 26. Yhteydenotto saamenkielisiä palveluita koskevissa kysymyksissä.

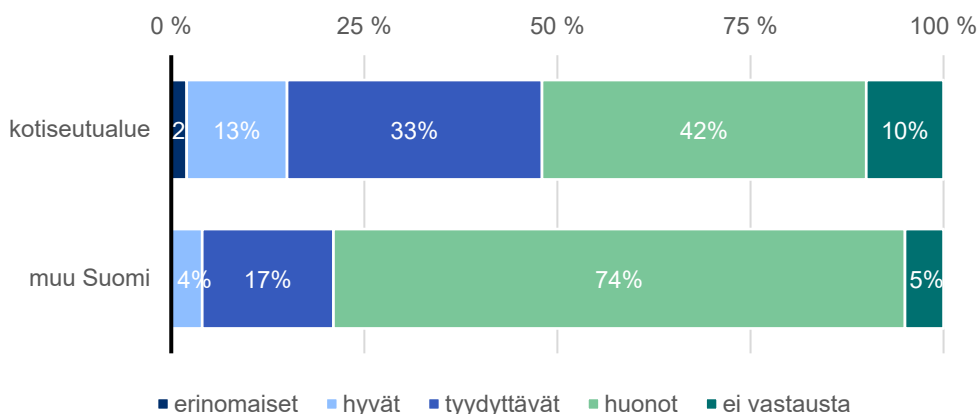
Harva vastaaja tietää, kehen he voivat ottaa yhteyttä saamenkielisiä palveluita koskevissa kysymyksissä. Saamelaisalueella kolmannes ja muualla Suomessa kymmenesosa tietää, kehen olla yhteydessä näissä asioissa. Suurin osa saamelaisalueella (60 %) ja merkittävästi suurin osa (lähes 90 %) saamelaisalueen ulkopuolella ei tiedä, kehen he voisivat olla yhteydessä saamenkielisistä palveluista.

Kaavio 27. Vaikutusmahdollisuudet valtakunnallisen tason päätöksiin kielellisiin oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä

Pääosa eli noin kaksi kolmesta vastaajasta kokee, että heillä ei ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin valtakunnan tasolla. Vastauksissa ei ole merkittävää eroa kotiseutualueen ja muun Suomen välillä.

Kaavio 28. Vaikutusmahdollisuudet kotikunnan päätöksiin kielellisiin oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä.

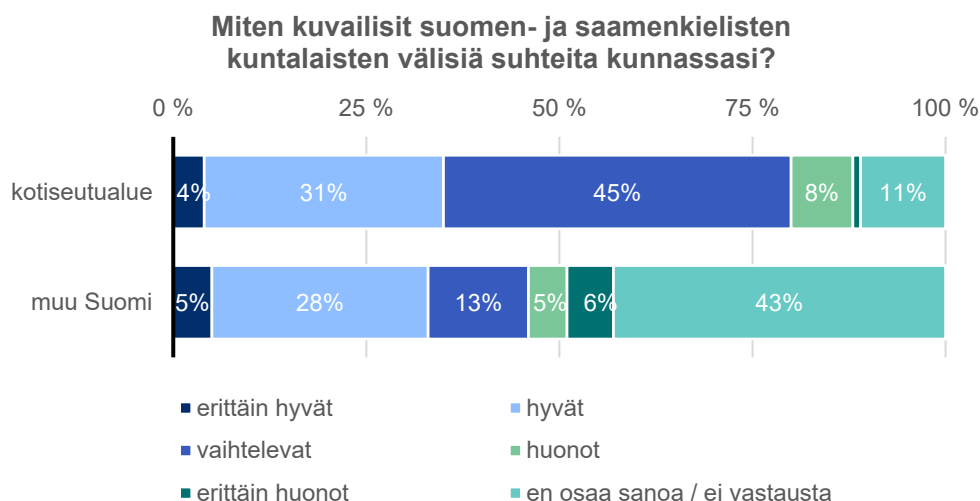

Kotiseutualueella vastaajat kokevat mahdollisuutensa vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin suuremmiksi kunnallisella tasolla kuin valtakunnan tasolla. Vajaa puolet kokee, että voi vaikuttaa kunnassaan päätöksiin vähintään tyydyttävästi. Näissä vastauksissa on selvä ero kotiseutualueen ja muun Suomen välillä. Muun Suomen vastaajien mielestä vaikutusmahdollisuudet kotikunnan asioihin ja valtakunnallisen tason asioihin ovat yhtä heikot. Näissä vastauksissa myös kotiseutualueen kuntien välillä oli eroja. Parhaaksi vaikutusmahdollisuudet koettiin Utsjoella, jossa reilu kolmannes koki vaikutusmahdollisuutensa vähintään hyväksi ja lisäksi lähes 50 % kohdalaiseksi. Heikoimmaksi mahdollisuudet koettiin Sodankylässä, jossa muutama vastaaja koki mahdollisuutensa hyväksi ja reilu kaksi kolmannesta huonoksi. Vastaukset ovat hyvin samansuuntaiset Inarissa ja vain hieman paremmat Enontekiöllä.

2.6.2 Kielellinen ilmapiiri

Tässä alaluvussa käsitellään sitä, miten vastaajat kokivat kielellisen ilmapiirin ja suhtautumisen saamen kielisiin ja saamenkielisiin.

Kaavio 29. Suomen ja saamenkielisten suhteet vastaajan kotikunnassa.

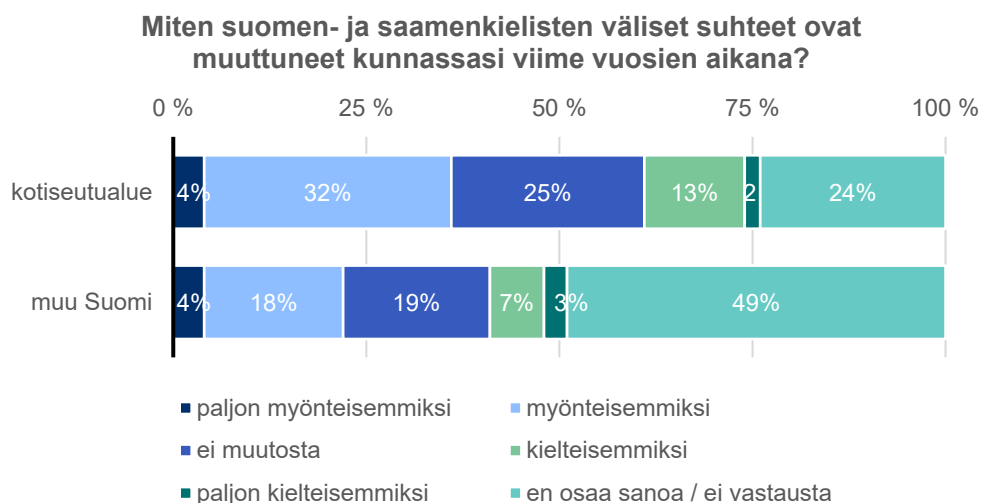

Kotiseutualueella kolmannes kokee suomen- ja saamenkielisten suhteet kunnassaan vähintään hyväksi. Merkittävä osa (45 %) kokee ne vaihteleviksi ja kymmenesosa huonoiksi. Muualla Suomessa lähes puolet ei osaa sanoa, minkälaiset suhteet ovat tai ei ole vastannut kysymykseen. On kuitenkin merkille pantavaa, että kymmenkunta vastaajaa kokee suhteet huonoksi tai erittäin huonoksi myös saamelaisalueen ulkopuolella.

Kotiseutualueen luvut ovat keskiarvoja, ja eivät välttämättä sinänsä kuvasta tilannetta missään yksittäisessä kunnassa. Kuntakohtaista vertailua ei voida tehdä kovinkaan tarkasti, koska vastaajien määrä yksittäisissä kunnissa on pienehkö. Alueellinen ero aineistosta kuitenkin hahmottuu Utsjoen ja muiden kotiseutualueen kuntien välille: Utsjoella puolet vastaajista (40/84) pitää suhteita ”hyvinä” tai ”erittäin hyvinä”, mutta muissa kunnissa vain neljännes (25/103).

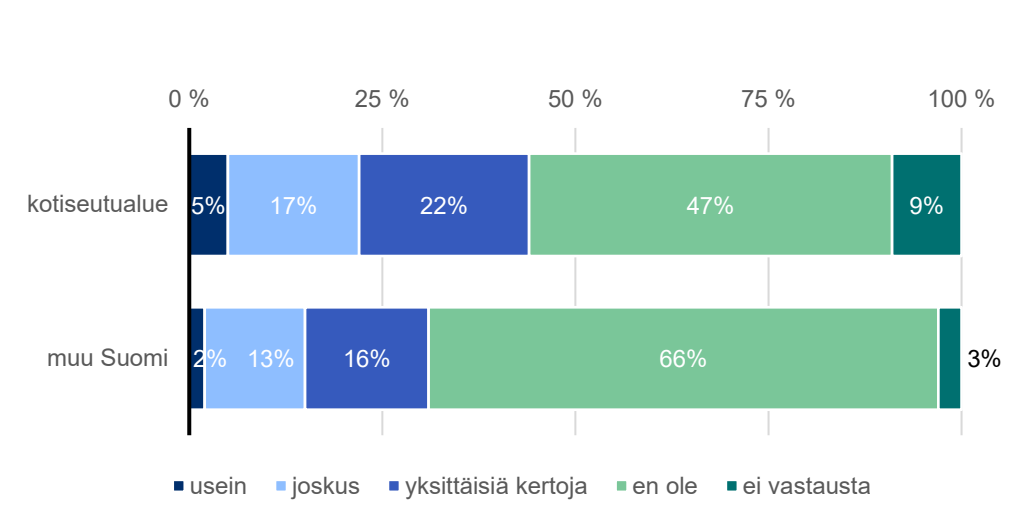
Vastaajilta kysyttiin myös kieliryhmien suhteiden muutoksista viime vuosina. Kolmannes kotiseutualueella kokee suhteiden muuttuneen myönteisimmiksi ja 15 % kielteisimmiksi. Kotiseutualueen ulkopuolella viidennes kokee suhteiden muuttuneen myönteisimmiksi ja puolet ei osaa sanoa tai ei vastannut kysymykseen.

Kaavio 30. Muutos suomen- ja saamenkielisten suhteissa.

Vastaajilta kysyttiin myös kokemusta kielen perusteella koetusta syrjinnästä, ennakkoluuloista ja häirinnästä.

Kaavio 31. Saamenkielisen syrjinnän, ennakkoluulojen ja häirinnän kokemukset

Puolet vastaajista kotiseutualueella ja kaksi kolmannelta muualla Suomessa ei ole kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää, koska on puhunut saamea. Viidennes kotiseutualueella ja kuudennes muualla Suomessa on kokenut em. asioita vähintäänkin joskus ja saman verran yksittäisiä kertoja.

Tähän kysymykseen annetuissa avoimissa vastauksissa tulee ilmi, että jotkut kokevat, että syrjintä on kohdistunut kielen sijasta tai lisäksi saamelaiseen etnisyyteen.

”Ei vain kielen takia, enemmänkin sen takia, että olen saamelainen.

”Työpaikalla olen pitänyt matalaa profiilia saamelaisuudesta, sillä osalla esimiestason ihmisillä on ollut negatiivisia ajatuksia saamelaisuudesta ja näin olen en ole halunnut tuoda sitä esille, peläten sen vaikuttavan työskentelyyni.”

Syrjintää on koettu myös työelämässä. Saamen kielilain alueella saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi työnhakijoita arvioitaessa.

”Onhan sitä tullut ikäviä vihjailuja työpaikkaa hakiessa tai kun valittu johonkin työhön, että päässyt saamenkielisenä. Vaikka valinta ei edes sillä perusteella.”

Ennakkoluuloja on koettu tilanteissa, joissa on läsnä suomenkielisiä, jotka ovat vaatineet kielen vaihtamista suomeen.

”Usein kuuluu: miksi puhua saamea, kun kaikki ymmärtävät suomea? Eikö voi puhua suomea?”

”Suomenkieliset (suomalaiset) kokevat että jos puhui saamea jonkun kanssa, niin heistä puhutaan pahaa, ja sanovat että ”On epäkohteliasta puhua saamea, kun huoneessa paikalla on suomenkielisiä” Tätä ajattelutapaa on eniten paikallisilla suomalaisilla.”

Muutama vastaaja kertoi välttelevänsä saamen puhumista julkisesti. Suoranaisesta häirinnästä ei ollut esimerkkejä.

””En puhu saamea Hetassa yleisillä paikoilla.”

Myös neutraaleja, positiivisia tai jopa ratkaisukeskeisiä kokemuksia oli muutamissa vastauksissa.

”Niitä on ollut aina, mutta minä en viitsi niitä kuunnella ja lukea. Annan enemmän aikaa niille ihmisille, jotka haluavat tietää enemmän saamelaisista.”

”Olen syntymästä asti puhunut sekä suomea ja saamea enkä ole koskaan kohdannut syrjintää.”

”Olen sen sijaan kokenut, että ihmiset pitävät siitä ja arvostavat sitä, kun kuulevat minun puhuvan saamea. Jos ei puhu saamea julkisilla paikoilla muiden saamenkielisten kanssa, niin muut eivät edes tiedä, että kunnassa yhä on saamenkielisiä.”

3 Yhteenveto

Tässä raportissa luotiin katsaus saamenkielisten palveluiden tilanteeseen sekä saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen saamelaiden kotiseutualueella ja sen ulkopuolella. Olennainen osa raporttia on saamenkielisille lähetetty kysely palveluista ja kielellisestä ilmapiiristä. Saamebarometri 2020 -kyselyyn vastasi viidesosa niistä 1430 täysikäisestä henkilöstä, joiden väestörekisteritietoihin on merkitty äidinkieksi saame.

Vastaajista enemmistö vastasi kyselyyn saameksi, mitä voidaan pitää hyvin merkittävänä asiana. Yksi keskeinen tieto on, että saamenkielisten väestörekisterin äidinkieli-tiedot eivät ole ajan tasalla ja vastaajat eivät tiedä, mikä kieli heillä on merkittynä väestörekisteriin. Erityisesti jaottelu pohjois-, inarin- ja koltansaameen on täysin puutteellinen, ja suurimmalla osalla lukee tiedoissa 'saame' – toisin kuin monet luulevat.

Vastaajista saamea osaa suullisesti vähintään tyydyttävästi 90 % vastaajista: kolme neljästä vastaajista pohjoissaamea, 15 % inarinsaamea ja alle 8 % koltansaamea. Kotiseutualueen vastaajat käyttävät eniten saamea arjessaan. Kotiseutualueen ulkopuolella mahdollisuudet käyttää saamea ovat heikkommat.

Saamenkielisten palvelujen saamisessa on edelleen ongelmia. Yleisesti ottaen palveluiden saatavuutta ei pidetä hyvänä ja kotiseutualueen kunnissakin vain 7 % pitää palveluiden saatavuutta hyvänä. Lähes puolet pitää tilannetta heikkona. Muualla Suomessa vain noin joka neljäs pitää tilannetta edes tyydyttävänä. Neljäsosa kotiseutualueella ja puolet kotiseutualueen ulkopuolella ei pyri lainkaan käyttämään saamea viranomaisten kanssa asioidessaan.

Merkittävä ongelma saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumiselle on puutteellinen tieto palvelun saatavuudesta. Vastauksista ilmenee, että tiedot palvelun saatavuudesta ovat hyvin hajanaisia ja ristiriitaisia. Yli puolet ei tiedä, ovatko valtiolliset palvelut saatavissa heidän puhumallaan saamen kielellä ja 20–30 % vastaajista on sitä mieltä, että mitkään valtiolliset palvelut eivät ole saatavilla heidän puhumallaan saamen kielellä – ja puhumme nyt palveluista, joiden saamen kielilain mukaan tulisi olla saatavissa saameksi. Noin kymmenes osa vastaajista vastaa, että Poliisin, Veroviranomaisen, Oikeuslaitoksen tai Maistraatin palvelut ovat saatavilla heidän puhumallaan saamen kielellä. Parhaiten tunnettiin Kelan saamenkieliset palvelut.

Kunnallisissa saamenkielisissä palveluissa ja tiedottamisessa Utsjoen palvelut nousivat merkittävästi eri tasolle kuin muiden saamelaisalueen kuntien palvelut. On vaikea sanoa, mikä selittää näin suuren eron palveluiden saatavuuden kokemisessa. Kunnan alueella olevien Väestörekisteriin saamenkieliseksi merkittyjen henkilöiden määrä ei

Utsjoella ole merkittävästi suurempi kuin Inarissa ja Enontekiöllä saamenkielisiä on noin 40 % Utsjoen määrästä. Saamenkielisiä palveluita ei kuitenkaan raportoida olevan suhteessa lainkaan samalla tavalla. Inarin kunnan tapauksessa osaksi selittävä tekijä on se, että kysymyksessä kysyttiin vastaajan puhumasta saamen kielestä ja kielistä on kolme. Sodankylässä palvelut koettiin heikoimmiksi. Inarin kunnassa erityisesti koltansaamenkieliset kokivat, ettei omakielisiä palveluita ole. Myös Utsjoen kunnan saamenkieliset palvelut koettiin joillakin osa-alueella riittämättömiksi.

Palvelujen toimivuus oli myös heikkoa. Kuten vuonna 2016, myös nyt vastaajien on vaikea nimetä palveluita, joissa saamenkielinen asiointi sujuu hyvin. Suurin osa ei vastannut tähän kysymykseen. Eniten mainintoja saivat terveyspalvelut, Kela ja koulu ja päivähoito. Kommenttikentissä nostettiin esille monenlaisia syitä heikolle arviolle. Palvelut olivat vaikeita löytää tai käyttää, virkamiehet eivät tunteneet saamen kielilakia ja asenneilmapiiri saamenkielisiä palveluita haluaavaa kohtaan koettiin epäsuotuisaksi. Palveluita ei saa, vaikka niihin olisi oikeus.

Halukkuus käyttää saamenkielisiä sähköisiä palveluita on kasvanut merkittävästi vuoden 2016 barometriin verrattuna. Saamenkielisten sähköisten palveluiden kehittäminen on erittäin tärkeää, sillä suuri osa asiainnista valtakielilläkin tapahtuu nykyään sähköisesti.

On huomattava, että samoin kuin 2016 barometrissä, vastaajista noin 40 % pitää saamenkielisten palveluiden saatavuutta parantuneena. Huomionarvoista on myös se, että useimmat arvioivat tilanteen parantuneen, kuin ketkä pitävät tämänhetkistä tilannetta edes tyydyttävänä (varsinkin muualla Suomessa). Tulosta ei siis tule eikä voi tulkita merkiksi siitä, että tilanne olisi ”hyvä” tai edes kovin tyydyttävä, mutta sen sijaan voidaan katsoa, että kun palvelutilanne on ollut hyvin heikko, pienetkin parannukset vaikuttavat vastauksiin.

Vastaajat kokevat tärkeimmiksi saamenkielisiksi palveluiksi terveyspalvelut. Kotiseutualueella seuraavaksi tärkeimmiksi koettiin sosiaalitoimen, sivistystoimen ja poliisin palvelut. Sivistystoimen lakisääteisiin palveluihin oltiin pääosin tyytyväisiä. Kotiseutualueella lähes kaikki vastaajat olivat valinneet lapsilleen saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja enemmistö saamenkielisen perusopetuksen. Vapaa-ajan palveluita ei saatu saameksi muualla kuin Utsjoella, eikä sielläkään riittävästi. Varhaiskasvatukseen oltiin yleisesti erityisen tyytyväisiä ja opetukseenkin tyytyväisiä, mutta huolta herätti yläkoulun aineen opetus ja se, miten koulu tukee lasten saamenkielisyyttä.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella toiseksi tärkeimmiksi nousivat sivistyspalvelut. Saamenkielinen varhaiskasvatus ja saamen kielen tai saamenkielinen opetus tuli esille monessa kohtaa saamelaisalueen ulkopuolisten vastaajien vastauksissa, että on pääteltävä, että vastaajilla on aito hätä kielen siirtymisestä lapsille ja nuorille

saamelaisalueen ulkopuolella. Tämä hätä olisi syytä ottaa vakavasti, sillä myös saamelaisalueen ulkopuolella asuvia saamelaisia tutkineessa SÁRA-tutkimuksessa (Heikkilä et al. 2019: 126) nousi esille, että saamelaisalueen ulkopuolella saamen osaamattomuus aiheuttaa ulkopuolisuuden ja häpeän tunnetta. Kun yhteys elinkeinoihin puuttuu, kielen merkitys kasvaa. Erityisesti tuli esille huoli siitä, miten lapsi kasvaa saamelaiseksi saamelaisalueen ulkopuolella, jos hän ei opi saamen kieltä.

Saamebarometri 2020 vastaajat esittävät, että **saamenkielisten palveluiden tilannetta voisi parantaa ensisijaisesti panostamalla saamenkielisen henkilöstön kouluttamiseen**. Vastaajat mainitsivat myös saamenkielisten palveluiden **näkyvyyden parantamisen, rekrytointiin panostamisen ja palveluiden rahoituksen**. Merkittävä ajatus on myös se, että saamenkielisillä palveluilla tulisi olla **keskitetty palveluluohjaus**. Saamelaisalueen ulkopuolisten vastaajien ehdotuksissa ylivoimaisesti eniten mainittiin saamen kielen tai saamenkielisen opetuksen tai päivähoiton järjestämiseen lapsille. Molemmissa tähän kyselyyn vastanneissa vastaajaryhmissä useampi ehdotti kielilain tiukentamista. Yksi vastaaja jopa ehdotti, että pitäisi säätää ”laki, jonka mukaan on pakko saada saamenkielisiä palveluita”. Koska tällainen laki on jo olemassa ja juuri tätä lakia kyselyssä käsitellään, kommentti kertoo siitä, miten heikosti lain koetaan toimivan.

On huomattava tulos, että vastaajat eivät koe voivansa vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin. Pääosa eli noin 2/3 vastaajista kokee, että heillä ei ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin valtakunnan tasolla. Vastauksissa ei ole merkittävää eroa kotiseutualueen ja muun Suomen välillä. Kotiseutualueella vastaajat kokevat mahdollisuutensa vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin suuremmiksi kunnallisella tasolla kuin valtakunnan tasolla. Parhaaksi vaikutusmahdollisuudet koettiin Utsjoella ja heikoimmaksi Sodankylässä.

Yhteenvedona kielellisiä oikeuksia koskevista vastauksista voidaan todeta, että kielellisiä oikeuksia ja kielilakia tunnetaan hieman vaihtelevasti, mutta kielellisiä oikeuksia pidetään erittäin tärkeinä. Nämä vastaukset ovat myös hyvin samanlaisia kotiseutualueen kunnissa ja niiden ulkopuolella; vaikka kotiseutualueen vastaajat pitivät oikeuksia/kielilakia hieman tärkeämpänä kuin muut vastaajat keskimäärin, ero on vähäinen. Käytännössä vastaajat pyrkivät kuitenkin aika vähän saamaan julkisia palveluita saameksi. Tässä on myös eroa kotiseutualueen kuntien ja muun Suomen välillä, siitä ymmärrettävästä syystä, että merkittävä osa kielellisistä oikeuksista koskee vain kotiseutualuetta ja muualla saamenkielisiä palveluita on paljon rajatumminkin saatavilla. Yleiskuva on myös olennaisesti sama kuin 2016 Saamebarometrissä.

Kielellisiä oikeuksia koskevan osion vastauksissa tuntuu olevan ristiriita: jos kielelliset oikeudet ja kielilaki ovat vastaajien mielestä tärkeitä, miksi he niin vähäisessä määrin pyrkivät saamaan saamenkielistä palvelua? Vähäinen pyrkimys saada saamenkielisiä

palveluita vastaa myös 2016 barometrin tuloksia, jossa yli puolet vastaajista oli todennut, ettei koskaan pyri niitä saamaan (Pasanen 2016: 26). Yksi selitys asialle on se, että saamenkielisiä palveluita on niin heikosti saatavissa tai niiden käyttö on hankalaa. Myös monet tämän kyselyn vastaajat kertoivat palveluita koskevista kommentteistä kokemuksistaan saamenkielisten palveluiden heikosta saatavuudesta ja käyttökokemuksista, jotka eivät rohkaise saamenkielisen palvelun käyttämiseen.

Kieli-ilmapiiiri oli uutena kokonaisuutena mukana kyselyssä. Kokemus kieli-ilmapiiiristä oli vaihteleva. Kotiseutualueella kolmannes kokee suomen- ja saamenkielisten suhteet kunnassaan vähintään hyviksi ja kymmenesosa huonoiksi. Lähes puolet vastaajista kokee suhteet vaihteleviksi. Muualla Suomessa lähes puolet ei osaa sanoa, mikälaiset suhteet ovat tai ei ole vastannut kysymykseen. Tämä on tietysti odotuksenk mukaista, sillä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella suomenkielisillä ei välttämättä ole juurikaan kosketusta saamenkielisiin. Vastaajilta kysyttiin myös kieliryhmien suhteiden muutoksista viime vuosina. Kolmannes kotiseutualueella kokee suhteiden muuttuneen myönteisimmiksi ja 15 % kielteisimmiksi. Kotiseutualueen ulkopuolella viidennes kokee suhteiden muuttuneen myönteisimmiksi ja puolet ei osaa sanoa tai ei vastannut kysymykseen. Puolet vastaajista kotiseutualueella ja kaksi kolmannesta muualla Suomessa ei ole kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää, koska on puhunut saamea. Viidennes kotiseutualueella ja kuudennes muualla Suomessa on kokenut edellä mainittuja asioita vähintäänkin yksittäisiä kertoja.

4 Lopuksi

Saamebarometri 2020 on toinen saamenkielisille suunnattu barometrikysely. Edellinen saamebarometri 2016 tehtiin puhelinhaastatteluna 80 vastaajalle. Saamebarometri 2020 oli lomakekysely, joka lähetettiin kaikille niille täysi-ikäisille henkilöille, joiden äidinkieleksi oli väestörekisteriin merkitty saame. On huomattava, että tämä ryhmä kattaa vain osan Suomen saamenkielisistä ja oikeus saamenkielisiin palveluihin on kaikilla saamelaisilla huolimatta siitä, mikä kieli heillä on merkittynä väestörekisteriin äidinkielenä. Näin ollen tutkimuksen otantajoukko tavoitti vain osan kohderyhmästä. Tutkimukseen vastasi 291 vastaajaa, 19 % prosenttia niistä, joille kysely lähetettiin.

Saamebarometri 2020 eroaa vuoden 2016 barometristä kahdella tavalla: 2020 barometrissä ovat mukava myös saamelaisten kotiseutualan ulkopuolella asuvat saamelaiset ja mukana on osio, jossa kysytään vastaajan kokemusta asuinkuntansa kielellistä ilmapiiristä ja suomen- ja saamenkielisten välisistä suhteista.

Saamebarometrin keskeinen tulos on se, että saamen kielilaki ei toteudu. Kielellisten oikeuksien koetaan menneen hieman eteenpäin, mutta saamenkielisten palveluiden saatavuus ja niistä tiedottaminen sekä saamen kielilain tuntemus ovat edelleen heikolla tasolla. Saamelaisten kotiseutualan kunnissa on tällä hetkellä käynnissä työ saamenkielisten palveluiden parantamiseksi. Työ on kuitenkin aloitettu hiljattain, eivätkä sen tulokset vielä juurikaan näy tämän raportin aineistossa. Kielistrategiassa jokainen kunta on päättänyt ne painopisteet, joiden kautta saamenkielisten palvelujen kehittäminen etenee.

Tulosten pohjalta voi antaa suosituksia, miten saamenkielisten palveluiden tilannetta ja saamenkielisten kokemaa kieli-ilmapiiriä voidaan parantaa. Suositukset ovat hyvin samankaltaisia, kuin ne ovat olleet Saamebarometri 2016 -raportissa ja lukuisissa muissa selvityksissä, tutkimuksissa ja julkaisuissa vuosien varrella. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta 2004–2006-raportissa annetaan 41 kattavasti perusteltua toimenpidesuositusta saamen kielilain ja saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen parantamiseksi (Näkkäläjärvä 2007: 370–375). Pääosa suosituksista on edelleen täysin ajankohtaisia. Saamebarometri 2016 -selvityksessä suositeltiin tiedottamisen lisäämistä sekä virkamiehille että saamenkielisille, saamen kielen opintojen lisäämistä työntekijöille, saamenkielisten henkilöstön rekrytoinnin tehostamista ja kielilain velvoittavuuden lisäämistä.

1 Selvityksistä tekoihin

Tämä on tärkein suositus. Suomessa on riittävästi tietoa saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta, saamenkielisistä palveluista ja niihin vaikuttavista seikoista. On laadittava yhdessä Oikeusministeriön, Saamelaiskäräjien ja saamenkielisiä kunnallisia ja valtiollisia palveluita tarjoavien tahojen kanssa aikataulutetut toimintasuunnitelmat siitä, miten saamenkielisten kielelliset oikeudet ja saamen kielilaki saadaan toteutumaan. Saamebarometriä koskeissa sosiaalisen median keskusteluissa ja yhteydenotoissa tutkijaan tuotiin monin paikoin esille sitä, että on turhauttavaa, että palvelutilannetta selvittäään niin paljon, mutta käytännön tilanteelle ei tapahdu mitään. Seuraavat suositukset kuuluvat osana suunnitelmaan siitä, miten käytännön tilanteeseen voisi parhaiten vaikuttaa.

2 Tiedottaminen

Tiedottamisen ja saamen kielilain tuntemisen tarve on noussut esille kaikissa raporteissa ja kertomuksissa ensimmäisestä kielilakiselvityksestä (Näkkäläjärvi 2007) lähtien. Kuitenkin tämänkin tutkimuksen aineisto osoittaa, että tiedotus on edelleen puutteellista, ja siksi siitä on tehtävä konkreettinen suunnitelma.

Olisi tarpeen kuulla valtiollisten ja kunnallisten saamenkielisten palveluiden tarjoajia siitä, miten nämä varmistavat, että

- a. henkilöstö tuntee saamen kielilain ja osaa toimia sen mukaisesti. Tämä koskee sekä töissä jo olevia että uusia työntekijöitä. Henkilöstön on tiedettävä, että saamenkielistä palvelua tulee tarjota ilman, että sitä tarvitsee vaatia ja että henkilön suomen kielen taito ei vaikuta oikeuteen saada saamenkielistä palvelua.
- b. henkilöstöllä on valmis toimintasuunnitelma saamenkielisen palvelun tarjoamisesta
- c. saamenkielinen asiakas tuntee oikeutensa saada saamenkielistä palvelua
- d. saamenkielinen asiakas löytää tai saa nopeasti, helposti ja *saameksi* tiedon, miten kyseisen viranomaisen kanssa voi asioida saameksi.

Palataan asianomaisten tahojen kanssa asiaan enintään kahden vuoden sisällä kuulemisesta ja varmistetaan, että tilanne on ratkottu.

3 Saamenkielisten palveluiden kokonaisuudet

Tulisi miettiä luovia ja kokonaisvaltaisia ratkaisuja saamenkielisten palvelujen turvaamiseksi. Tämänhetkinen tilanne ei tunnu niitä tarjoavan, sillä nyt jokainen palvelua tarjoava taho tai yksikkö huolehtii omista palveluistaan. Saamenkielisten palvelut jakautuvat alueellisesti epätasaisesti. Monessa palvelua tarjoavassa yksikössä saamenkielisen palvelun tarve on harvoin ja tämä vähentää mahdollisuutta tarjota palvelua. **Siellä missä palveluita on, saamenkieliset harvat työntekijät käyttävät merkittävän osan työajastaan suomenkielisten palvelujen hoitamiseen, vaikka vajetta saamenkielisistä palveluista on toisaalla.** Olisi syytä pohtia, voisiko saamenkielisistä palveluista muodostaa jonkinlaisia kunta- ja virastorajat ylittäviä kokonaisuuksia, jotka takaisivat sen, että vähäisen saamenkielisen henkilöstön resurssit käytetään mahdollisimman tehokkaasti juuri saamen kielilain toteuttamiseen ja saamenkielisten paremman kielellisen ja alueellisen yhdenvertaisuuden turvaamiseen. Sosiaali- ja terveyspalveluissa maakuntaudistus tarjoaa tähän mahdollisuuden, ja sitä tulisi miettiä muidenkin palvelukokonaisuuksien kohdalla. Tulisi myös pohtia, miten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamenkielisten resurssia saataisiin paremmin hyödynnettyä saamenkielisten palveluiden resurssiksi koko maassa.

4 Saamenkielisen henkilöstön rekrytointi- ja koulutusstrategia

Tässä ja monissa muissa selvityksissä on noussut esille, että suurin este saamenkielisten palveluiden tarjoamiselle on saamenkielisen koulutetun henkilöstön puute. Tämä on ongelma, jota palvelun tarjoajat eivät yksin voi ratkaista, sillä kunnat ja valtion hallintoviranomaiset eivät ole koulutuksen tarjoajia. Saamenkielisten varhaiskasvattajien, opettajien ja sosiaali- ja terveysalan koulutusstrategiaa ollaan laatimassa Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmässä (OKM 2019). Samalla tavalla koulutusstrategia on laadittava muille keskeisille palveluilla tarjoaville aloille. Saamenkielisen henkilöstön puuttuessa on varmistettava, että muun kielisellä henkilöstöllä on mahdollisuus opiskella saamea niin, että toiminnallinen kielenkäyttötaso saavutetaan. Erityisesti kunnilla on vaikeuksia rahoittaa pitkäaikaisia saamen kielen opintoja henkilöstölle ja tämä rahoitusongelma tulisi ratkaista.

Muistutetaan vastuutahona olevaa Valtiovarainministeriötä saamen kielen elvytystoimenpideohjelman toimenpiteestä 15:

“Selvitetään yhteistoiminnassa saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja työmarkkinaosapuolten kanssa mahdollisuuksia kannustinjärjestelmän luomiseksi koulutetulle saamenkieliselle opetustoimen ja varhaiskasvatuksen

henkilöstölle sen varmistamiseksi, että pätevällä henkilöstöllä on riittävästi hakukkuutta työskennellä koulutustaan vastaavissa tehtävissä saamelaisen kotiseutualueella.”

Suositus toistuu myös saamenkielisten palveluiden selvityksessä (Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus 2017: 22). Toimenpidettä ei selvityshenkilön tietojen mukaan ole pantu täytäntöön. On kuitenkin syytä mainita, että vuoden 2016 raportin suosituksista yksi merkittävä, eli saamenkielisen henkilöstön merkittävä kielillisän korotus kunnissa, on toteutunut Utsjoella ja Enontekiöllä ja käsittelyssä Inarissa ja Sodankylässä.

5 Inarin- ja koltansaamenkielisten palvelut

Selvityksestä toiseen todetaan, että inarin- ja koltansaamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutuminen on erityisen heikkoa, eikä palveluita näillä kielillä ole. Olisi syytä kokoontua pohtimaan erikseen inarin- ja koltansaamenkielisten palveluiden tarpeita ja mahdollisuuksia palvelun tarjoajien, saamelaiskäräjien ja kieliyhteisöjen edustajien kanssa. Tärkeimmiksi koetut palvelut ovat sosiaali- ja terveys- sekä sivistyspalvelut. Tulisi panostaa erityisesti näiden palveluiden kehittämiseen inarin- ja koltansaameksi.

6 Kotiseutualueen ulkopuolella elävien saamenkielisten palvelut

Saamelaisen kotiseutualueen saamenkieliset ja saamelaiset tarvitsevat oman saamen kieltä ylläpitävän ja kielellisiä oikeuksia tukevan strategian, jossa lasten ja nuorten palvelut ovat keskiössä. Myös tätä strategiaa laadittaessa on tärkeää kuulla kieliyhteisön jäseniä. Kotiseutualueen ulkopuolisten saamenkielisten tilanteeseen on kiinnittänyt huomiota myös Euroopan neuvoston yhteydessä toimiva asiantuntijakomitea, joka valvoo **alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan** (kieliperuskirja) täytäntöönpanoa jäsenmaissa (Ministerikomitea 2018).

7 Väestökisterin äidinkielitietojen ajantasaistaminen

Yksi raportin keskeinen tulos on, että saamenkielisten väestökisterin äidinkielitiedot eivät ole ajan tasalla ja vastaajat eivät tiedä, mikä kieli heillä on merkittynä väestökisteriin. Erityisesti jaottelu pohjois-, inarin- ja koltansaameen on täysin puutteellinen, ja suurimmalla osalla lukee tiedoissa 'saame' – toisin kuin monet luulevat.

Tulisi järjestää tiedotuskampanja, jossa rohkaistaan ihmisiä tarkistamaan tietonsa väestörekisteristä ja muuttamaan virheelliset tiedot. Tavoitteena olisi, että tietoja saataisiin ajantasaisemmiksi myös tulevaa tilastointia, kielipolitiikkaa ja tutkimusta varten. Myös monen äidinkielen merkitsemisen mahdollistaminen voisi selventää tilannetta.

8 Saamen kielilain velvoittavuus

Suositus on täysin sama kuin vuoden 2016 barometrissä:

”Saamen kielilakia on muutettava nykyistä velvoittavammaksi ja sen toteuttamatta jättämisestä on seurattava kunnille tai laitokselle selkeitä sanktioita.”
(Pasanen 2016: 51)

Lähteet

Arola, Laura 2014: *Selvitys kielipesätoiminnan laajentamisesta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella*. Saamelaiskäräjät.

Arola, Laura 2020: *Selvitys saamenkielisen opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön saatavuudesta ja koulutuspoluista*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:30.

EAO 18.12.2013, dnro 410/4/12. Apulaisoikeusasiamiehen lausunto *Väestörekisterin mukainen äidinkieli ei yksin ratkaise oikeutta saamenkieliseen päivähoitoon*.
<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/410/2012>

Feist 2015: *A Grammar of Skolt Saami*. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki.

HE 40/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Heikkilä, Lydia - Laiti-Hedemäki, Elsa - Miettunen, Tuuli 2019: *Buorre eallin gávpogis. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointi kaupungissa* (toim. Lydia Heikkilä, Elsa Laiti - Hedemäki, Tuulia Miettunen). Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä.

Niska, Leena 2017: *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2012–2015: Raportti saamen kielilain toteutumisesta*. Saamen kielineuvosto/Saamen kielen toimisto. Inari.

Näkkäläjärvi, Klemetti 2007: *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta*. Saamen kielineuvosto / saamen kielen toimisto. Saamelaiskäräjät. Inari.

Miettunen, Tuuli 2020: *Saamelaisalueen kuntien yhteinen saamen kielten kielistrategia*. Verkossa Inarin kunnan sivuilla osana Inarin kunnan kielistrategiaa:
<https://www.inari.fi/media/tiedostot-2020/hallinto-2020/saamen-kielistrategia-2020.pdf>

Ministerikomitean suositus CM/RecChL(2018) 5 jäsenvaltioille alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta Suomessa.
https://um.fi/documents/35732/0/Recommendation+CM_fi+%281%29.pdf/8039ff67-ac07-5f8b-7655-c8217326fac7

OKM 2020: Työryhmä kehittämään saamelaisopetusta. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 6.2.2020. <https://minedu.fi/-/tyoryhma-kehittamaan-saamelaisopetusta>. Luettu 15.6.2020

Pasanen Annika 2015: *Kuávsui já peeivičuová. 'Sarastus ja päivänvalo' : Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensa. Suomalais-ugrilainen seura ja Helsingin yliopisto.

Pasanen, Annika 2016: *Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella – Sámi giellabaromehter 2016. Čielggadus sámegeielat bálvalusain sámequovllus*. Oikeusministeriön julkaisuja 39/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0>

Oikeusministeriö 2020: Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsinki.

Olthuis, Marja-Liisa, Kivelä Suvi & Tove Skutnabb-Kangas 2013: *Revitalising Indigenous Languages. How to Recreate a Lost Generation*. Multilingual Matters. Series: Linguistic Diversity and Language Rights

Olthuis, Marja-Liisa & Trosterud Trond 2015: *Inarinsaamen lingvistinen suunnittelu kieliteknologian valossa. Agon 1-2/2015*. Toim. Annika Pasanen ja Sanna Valkonen. <http://agon.fi/article/inarinsaamen-lingvistinen-suunnittelu-kieliteknologian-valossa/>

Saamelaiskäräjät 2013: *Suomenkielisten lasten sijoittaminen saamenkieliseen päivähöitoon*. Lausunto 14.8.2013.

Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. (2017) Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät, Posken saamelaisyksikkö, Riitta Lehtola, Pia Ruotsala.

Lehtola, Riitta & Ruotsala, Pia 2017: Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus: Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät, Posken saamelaisyksikkö. http://www.sosiaalikallega.fi/uutiset/hankkeet/lape/saam_nykytila_lanupe_110117. Luettu 26.8.2020.

Saamelaiskäräjät 2020: Kertomus saamen kielilain toteutumisesta 2016–2019. Saamen kielilain 29 §:n mukainen kertomus Saamelaiskäräjille.

Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuis tioita ja selvityksiä 2012:7. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto.

Valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmaksi saamen kielen elvyttämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö 3.7.2014. Liite 2.

LAIT

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=potilas%20>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/1991.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19910516>

Laki saamelaiskäräjistä 974/1995
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974#L4P21>

Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380>

Perusopetuslaki 628/1998 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki>

Saamen kielilaki 1086/2003 <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>

Suomen perustuslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-259-840-0 (PDF)